

Κεφάλαιο 8

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία και οι υπήκοοί της (μέσα 15ου – τέλη 16ου αιώνα)

Τούρκος

Ας δούμε ποια σημασία έχει ο όρος **Τούρκος** στις πηγές της εποχής.

Π 8.1

Μικρογραφία με μουσουλμάνους νομάδες που μιλούν τουρκικά. 16ος αιώνας, Κωνσταντινούπολη (Τουρκία), Βιβλιοθήκη του Μουσείου του Παλατιού Τόπκαπι.

Πηγές	Σημασίες
Οθωμανικές	Οι μουσουλμάνοι χωρικοί ή νομάδες που μιλούν τουρκικά. Τα ανώτερα στρώματα στην οθωμανική κοινωνία έχουν δικό τους όνομα: ονομάζονται «Οσμανλήδες», δηλαδή Οθωμανοί . Άρα, ήταν προσβολή την εποχή εκείνη ο Οθωμανός σουλτάνος να λέγεται Τούρκος.
Από τη δυτική Ευρώπη	Οι Οθωμανοί και όλοι οι μουσουλμάνοι που μιλούν τουρκικά. Ο σουλτάνος ονομάζεται «Μεγάλος Τούρκος».
Ελληνικές	Όλοι οι μουσουλμάνοι.

A. Η οθωμανική κοινωνία

Ραγιάδες

Η λέξη «ραγιάς» σημαίνει κοπάδι. Από το 18ο αιώνα, κυρίως, ραγιάδες λέγονταν οι υπήκοοι του σουλτάνου που δεν ήταν μουσουλμάνοι και πλήρωναν κεφαλικό φόρο.

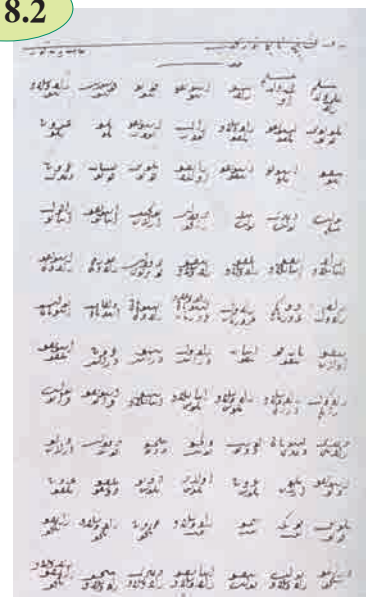
Το καθεστώς της γης

Τιμάρια

Οι **τιμαριούχοι** κρατούσαν το τιμάριό τους για όσο καιρό τούς το παραχωρούσε ο σουλτάνος. Έπρεπε να πηγαίνουν στον πόλεμο και να εξοπλίζουν και άλλους πολεμιστές. Αν δεν ήταν εντάξει στις υποχρεώσεις τους, ο σουλτάνος μπορούσε να τους πάρει πίσω το τιμάριο. Δεν μπορούσαν να αφήσουν το τιμάριο στα παιδιά τους. Συχνά ο σουλτάνος τούς μετακινούσε σε τιμάρια σε άλλες περιοχές για να μην αποκτήσουν μεγάλη δύναμη ως γαιοκτήμονες και τον απειλήσουν.

Οθωμανικό φορολογικό κατάστιχο από τη σημερινή Βουλγαρία. 16ος αιώνας, Σόφια (Βουλγαρία), Εθνική Βιβλιοθήκη «Άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος».

Π 8.2

Στη Βαλκανική χερσόνησο, τα πρώτα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας υπήρχαν και αρκετοί **χριστιανοί τιμαριούχοι**. Αυτοί ήταν παλιοί γαιοκτήμονες που δεν αντιστάθηκαν στους Οθωμανούς. Το οθωμανικό κράτος πήρε τη γη τους, αλλά τους άφησε (με αντάλλαγμα στρατιωτικές υπηρεσίες) να παίρνουν φόρους από την κρατική γη. Σιγά σιγά οι πιο πολλοί απ' αυτούς, για να μπορέσουν να κρατήσουν τα τιμάρια τους, έγιναν μουσουλμάνοι.

Π 8.3

Σελίδες από οθωμανικό φορολογικό νόμο που αφορά περιοχές στη σημερινή Στερεά Ελλάδα. 1659, Κωνσταντινούπολη (Τουρκία), Αρχαία Προεδρία της Κυβέρνησης.

Δικαιώματα πάνω στη γη

Η γη δεν ανήκε στους αγρότες, αλλά είχαν δικαίωμα να καλλιεργούν ένα μέρος της. Μπορούσαν να δώσουν ή να πουλήσουν το δικαίωμα αυτό στα παιδιά τους. Όσο οι αγρότες καλλιεργούσαν τη γη, ο τιμαριούχος δεν μπορούσε να τους διώξει. Στην πραγματικότητα οι αγρότες ήταν «δεμένοι» με τη γη που καλλιεργούσαν. Αν έφευγαν, ο τιμαριούχος μπορούσε να τους φέρει πίσω με τη βία.

Μουσουλμάνοι και ζιμήδες

Ζιμήδες

Οι Οθωμανοί σουλτάνοι έβγαζαν συχνά διαταγές για να προστατεύεται η ζωή, η τιμή, η θρησκεία και η περιουσία των ζιμήδων. Στο παρακάτω απόσπασμα διαβάζουμε σχετικά.

Π 8.4

Σύμφωνα με αυτά που ο παντοδύναμος Θεός [...] διέταξε στο [...] [Κοράνι] [...], όλοι οι μουσουλμάνοι έχουν καθήκον να προστατεύουν συνέχεια [...] τους Εβραίους και τους χριστιανούς, τη ζωή και την περιουσία τους. Αυτό είναι υποχρέωση για όλους τους μουσουλμάνους ηγέτες [...]. Σύμφωνα με τον ιερό νόμο, εφόσον αυτές οι ομάδες πληρώνουν φόρο σ' εμένα, θα πρέπει να ζουν με ησυχία και ειρήνη και να ασχολούνται με την εργασία τους. Κανείς δεν πρέπει να τους στερήσει αυτό το δικαίωμα ούτε να τους καταπιέσει [...]. Αν το κάνει, παραβιάζει την εντολή του Θεού και πάει αντίθετα με τον ιερό νόμο του Προφήτη.

Διάταγμα του σουλτάνου Μωάμεθ Γ', έτος 1602

Φυσικά όσα λέει αυτό το διάταγμα δεν εφαρμόζονταν πάντοτε και σε όλες τις περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Δεν έπρεπε να προκαλούν

Στην παρακάτω σουλτανική διαταγή διαβάζουμε, ανάμεσα στα άλλα, για το πώς έπρεπε να ντύνονται οι ζιμήδες.

Π 8.5

Σύμφωνα με το [...] [ισλαμικό δίκαιο] και το [σουλτανικό] νόμο, οι χριστιανοί [...] πρέπει να φαίνονται, από τα ρούχα τους και την εμφάνισή τους, κατώτεροι. Δεν επιτρέπεται να καβαλούν άλογα, να φορούν μεταξωτά και σατέν υφάσματα ή να φορούν γούνα στα παλτά και στα καπέλα τους. Οι γυναίκες τους δεν επιτρέπεται να φορούν ρούχα όμοια με των μουσουλμάνων γυναικών ή να φορούν φερετζέδες φτιαγμένους από περσικό ύφασμα. Επειδή [...] αυτός ο νόμος δεν τηρήθηκε και, με την άδεια των δικαστών, οι χριστιανοί και οι Εβραίοι άρχισαν να βγαίνουν έξω ντυμένοι με πολυτελή ακριβά ρούχα [...], είναι απολύτως απαραίτητο αυτοί οι νόμοι να ανακοινώνονται ξανά και ξανά ώστε να είναι σίγουρο ότι θα τηρηθούν.

Αυτοκρατορικές απαγορεύσεις για τους μη μουσουλμάνους, έτος 1631

Π 8.6

Στην εικόνα ο Τσελεμπί, μια φιγούρα από τον καραγκιόζη. Φοράει ευρωπαϊκά ρούχα εκτός από το φέσι και κάνει τον «πλούσιο γόη». Το θέατρο σκιών είναι ένα είδος λαϊκού θεάτρου. Το συναντάμε στη Μέση Ανατολή, στη βόρεια Αφρική και στη Βαλκανική χερσόνησο.

Λαϊκά θεάματα

Στην ύπαιθρο έπαιζαν λαϊκό θέατρο. Στις πόλεις οι άνθρωποι διασκέδαζαν με τους αρκουδιάρηδες, τους ακροβάτες, τους μίμους και με άλλα θεάματα. Οι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης, ανεξάρτητα από τη θρησκεία τους, παρακολουθούσαν τις γιορτές που έκαναν οι συντεχνίες αλλά και τις μεγάλες γιορτές που οργάνωναν οι σουλτάνοι.

Καραγκιόζης

Δεν ξέρουμε από πού ήρθε ο καραγκιόζης (θέατρο σκιών). Άλλοι ιστορικοί πιστεύουν ότι ήρθε από την Κίνα και άλλοι ότι γεννήθηκε στον αραβοϊσλαμικό κόσμο το Μεσαίωνα. Το όνομά του είναι τουρκικό και σημαίνει «αυτός που έχει μαύρα μάτια, ο μαυρομάτης».

Στην αρχή οι ιστορίες του Καραγκιόζη έκαναν κριτική και διακωμωδούσαν τη ζωή που ζούσαν τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα.

Τουρκικές λέξεις

Ας δούμε μερικά παραδείγματα από τουρκικές λέξεις που μπήκαν στην ελληνική γλώσσα:

Κεφτέδες
ντολμάς
κοτζάμ (πολύ μεγάλος/-η)
μπακάλης,
μανάβης,
χασάπης,
ντουβάρι (τοίχος)
τσουράπι (χοντρή κάλτσα)
κολάι (ευκολία)
μπαϊλντισα (λιποθύμησα)

Π 8.7

Διάταγμα του σουλτάνου Μουράτ Β' (1421-1444, 1446-1451). 9 Απριλίου 1430, Άγιο Όρος, Μονή Βατοπεδίου.

Β. Κράτος, δίκαιο και διοίκηση

Τα πολλαπλά δίκαια

Ισλαμικό δίκαιο

Το ισλαμικό δίκαιο είχε διαμορφωθεί στον αραβοϊσλαμικό κόσμο από το 10ο αιώνα. Το εφαρμόζαν οι **ουλεμάδες**, που ήταν μουσουλμάνοι θρησκευτικοί λειτουργοί που ασχολούνταν με τη δικαιοσύνη και την εκπαίδευση.

Συχνά οι ουλεμάδες πίστευαν ότι αρκετά σουλτανικά διατάγματα ήταν αντίθετα με το ισλαμικό δίκαιο. Πράγματι, μέχρι τις αρχές του 16ου αιώνα οι σουλτάνοι έδιναν άδεια στους θρησκευτικούς ηγέτες των ζιμήςδων να εφαρμόζουν το τοπικό τους δίκαιο. Αυτό όμως ερχόταν συχνά σε αντίθεση με το ισλαμικό δίκαιο, αλλά το έκαναν γιατί οι χριστιανοί ήταν πιο πολλοί από τους μουσουλμάνους και πίστευαν ότι έτσι οι κατακτημένες περιοχές θα υπάκουαν πιο εύκολα στην οθωμανική εξουσία.

Όταν όμως οι Οθωμανοί κατέκτησαν τη Συρία, την Παλαιστίνη και την Αίγυπτο, οι μουσουλμάνοι έγιναν πιο πολλοί από τους χριστιανούς. Έτσι οι ουλεμάδες πίεζαν τους σουλτάνους να μη βγάζουν διατάγματα αντίθετα με το ισλαμικό δίκαιο.

Καδήδες

Οι καδήδες ανήκαν στους ουλεμάδες και διορίζονταν από το κράτος. Το παρακάτω απόσπασμα αναφέρεται στα καθήκοντα του καδή στην περιοχή της Σιλίστρας (στη σημερινή Βουλγαρία).

Π 8.8

Αν στο φορολογικό νόμο δεν υπάρχει ξεκάθαρη και γραπτή εντολή, ο καδής πρέπει να αναφέρει το ζήτημα στην πρωτεύουσα [Κωνσταντινούπολη]. Ανάλογα με την απάντηση που θα πάρει, θα βγάλει την απόφαση που θα λύσει το πρόβλημα. Θα πρέπει να σημειώσει την απόφασή του στο αρχείο του και, αν γίνει κάτι παρόμοιο, να ενεργεί ανάλογα με αυτή.

Φορολογικός νόμος, μεταξύ των ετών 1520 και 1566

Ιεροδικεία

Τα **αρχεία των ιεροδικείων** είναι σημαντική ιστορική πηγή για να γνωρίσουμε την καθημερινή ζωή, την οικονομία και τη διοίκηση την εποχή αυτή. Στον ελλαδικό χώρο τέτοια αρχεία σώζονται στη Θεσσαλονίκη, στη Βέροια και στην Κρήτη.

Διαφορές ανάμεσα σε μουλμάνο και ζιμή

Στο παρακάτω απόσπασμα διαβάζουμε για τη διαφορά ανάμεσα στον ορθόδοξο Ιλίγια και το γενίτσαρο Οσμάν μπεζέ από τη Σόφια (στη σημερινή Βουλγαρία) και την απόφαση που πήρε το ιεροδικείο.

Π 8.9

Βεβαιώνουμε ότι ο μη μουσουλμάνος Ιλίγια κάτοικος της Σόφιας [...], παρουσιάστηκε μπροστά στο [ιεροδικείο] [...] εναντίον του Οσμάν, που ζει στην ίδια συνοικία και [...] δήλωσε τα εξής: «Αυτός ο άνδρας, ο Οσμάν, κρατάει τη γυναίκα μου Πεκκάνα στο σπίτι του και δε θέλει να μου τη δώσει πίσω παρ' όλο που του το ζήτησα. Επίσης προσπαθεί να την πείσει να πάρει διαζύγιο [...] [και] την κρύβει σπίτι του χωρίς να την παντρευτεί [...]. Το δικαστήριο ζήτησε από τον [...] Οσμάν να πει τη γνώμη του [...]. Στην απάντησή του ομολόγησε ότι ο [Ιλίγια] έλεγε την αλήθεια και έφερε τη [...] μη μουσουλμάνα Πεκκάνα στο δικαστήριο και την έδωσε πίσω στο σύζυγό της Ιλίγια.

Δικαστική απόφαση, έτος 1618

Π 8.10

Η κεντρική και η επαρχιακή διοίκηση

Απόλυτος μονάρχης

Σύμφωνα μ' έναν Οθωμανό χρονικογράφο:

Π 8.11

Χωρίς μονάρχη οι άνθρωποι δεν μπορούν να ζήσουν αρμονικά και μπορεί να χαθούν τελείως. Ο Θεός έδωσε την εξουσία αυτή σ' ένα μόνο πρόσωπο, και σ' αυτό το πρόσωπο πρέπει να δείχνουμε απόλυτη υπακοή. Έτσι συνεχίζει να υπάρχει τάξη.

Τουρσοούν μπέης, Ιστορία της κατάκτησης, δεύτερο μισό 15ου αιώνα

Μικρογραφία με το σουλτάνο Σελίμ Β' (1566–1574). Περίπου 1570, Γενεύη (Ελβετία), Συλλογή πρίγκιπα Σαντρουντίν Αγά Χαν.

Στην επιγραφή που βρίσκεται στο κάστρο του Μπεντέρ στη σημερινή Μολδαβία, ο σουλτάνος Σουλεϊμάν Α΄ αναφέρει τα παρακάτω:

Π 8.12

Είμαι δούλος του Θεού και σουλτάνος αυτού του κόσμου. Με τη χάρη του Θεού κυβερνώ τους μουσουλμάνους [...]. Είμαι ο Σουλεϊμάν και το όνομά μου αναφέρουν στη μεγάλη προσευχή της Παρασκευής στη Μέκκα και στη Μεδίνα. Στη Βαγδάτη είμαι ο σάχης και στις περιοχές των Ρωμιών ο καίσαρας. Στην Αίγυπτο είμαι ο σουλτάνος. Στέλνω τους στόλους μου στις θάλασσες της Φραγκιάς [στη δυτική Μεσόγειο], της βόρειας Αφρικής και στις Ινδίες. Είμαι ο σουλτάνος που πήρε το στέμμα και το θρόνο της Ουγγαρίας [...] και κατέκτησα τη γη της Μολδαβίας.

Επιγραφή στο κάστρο του Μπεντέρ (Μολδαβία), έτος 1538

Π 8.13

Πίνακας με το σουλτάνο Σουλεϊμάν Α΄ (1520–1566). Πρώτο μισό του 16ου αιώνα, Ίνσμπρουκ (Αυστρία), Μουσείο Ιστορίας της Τέχνης.

Σκληρό μέτρο

Το παιδομάζωμα ήταν ένα πολύ σκληρό μέτρο για τους χριστιανικούς αγροτικούς πληθυσμούς. Αυτό φαίνεται και από το παρακάτω δημοτικό τραγούδι.

Ανάθεμά σε βασιλιά [ο σουλτάνος] και τρεις φορές
ανάθεμά σε
με το κακό που έκανες και το κακό που κάνεις.
Στέλνεις, δένεις [φυλακίζεις] τους γέρους, τους επικε-
φαλής στα χωριά [τους προεστούς], τους παπάδες,
για να μαζέψεις τα παιδιά, να τα κάνεις γενίτσαρους.
Κλαίνε οι γονείς, τα παιδιά κι οι αδερφές τ' αδέρφια,
κλαίω κι εγώ και καίγομαι και όσο ζω θα κλαίω·
πέρσι πήραν το γιο μου, φέτος τον αδερφό μου.

Δημοτικό τραγούδι

Π 8.15

Σκηνή από παιδομάζωμα. 16ος αιώνας, Βιέννη, Εθνική Βιβλιοθήκη της Αυστρίας.

Π 8.14

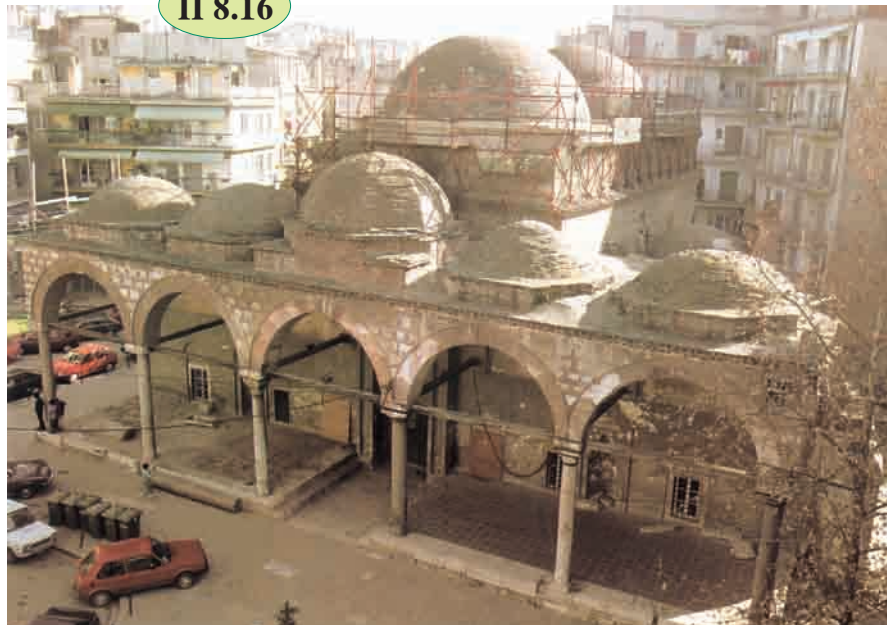
Γ. Πόλεις, εμπόριο και βιοτεχνία

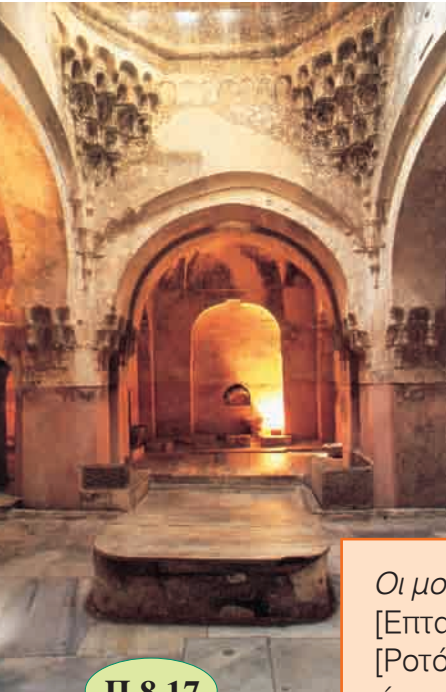
Μαχαλάδες

Σύμφωνα με τον Οθωμανό περιηγητή **Εβλιγά Τσελεμπί** οι κάτοικοι της Θεσσαλονίκης έμεναν σε 64 μαχαλάδες.

Το Αλατζά Ιμαρέτ ή τζαμί του Ισάκ πασά στη Θεσσαλονίκη. Στο τζαμί αυτό υπήρχε πτωχοκομείο και μεντρεσές (δηλαδή μουσουλμανικό σχολείο). 1484.

Π 8.16

Π 8.17

Π 8.18

Το Μπέη χαμάμ (λουτρό του Μπέη), που έχτισε στη Θεσσαλονίκη ο σουλτάνος Μουράτ Β'. Είναι το παλαιότερο οθωμανικό χαμάμ και το μεγαλύτερο απ' όσα σώζονται στην Ελλάδα. Στην εικόνα Π 8.18 το χαμάμ εξωτερικά και στην Π 8.17 το εσωτερικό του. 1444.

Π 8.19

Οι μουσουλμανικοί μαχαλάδες είναι 48 και ανάμεσα τους είναι το Γεντί Κουλέ [Επταπύργιο], οι μαχαλάδες του Βαρδάρη, της Καλαμαριάς, του Χορτάτζ [Ροτόντα], του Κασίμ πασά [Αγίου Δημητρίου], της Αγίας Σοφίας και άλλοι. Οι άπιστοι [...] [οι χριστιανοί] μένουν [...] σε 16 μαχαλάδες. Έτσι έχουμε μαχαλάδες που μένουν Αρμένιοι, Ρωμιοί [ορθόδοξοι που μιλάνε ελληνικά], Σέρβοι, Βούλγαροι, καθώς και το μαχαλά των καθολικών [...]. Οι εβραϊκοί μαχαλάδες είναι 56 και βρίσκονται μέσα από την Ισκελέ καπισί [την πύλη του λιμανιού].

Εβλιγιά Τσελεμπί, *Ταξιδιωτικό*, δεύτερο μισό 17ου αιώνα

Ο Εβλιγιά Τσελεμπί γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Ταξίδεψε σε πολλές περιοχές στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Περιγράφει τα ταξίδια του στο έργο *Οδοιπορικό ή Ταξιδιωτικό*, σημαντική πηγή για το 17ο αιώνα.

Π 8.20

Μικρογραφία με το σουλτάνο Μωάμεθ Β' να μυρίζει ένα λουλούδι. Περίπου 1480, Κωνσταντινούπολη (Τουρκία), Βιβλιοθήκη του Μουσείου του Παλατιού Τόπκαπι.

Κωνσταντινούπολη

Ο σουλτάνος Μωάμεθ Β' πήρε μέτρα για να αυξήσει τον πληθυσμό της Κωνσταντινούπολης. Γι' αυτό μιλάνε οι παρακάτω πηγές.

Π 8.21

[Ο Μωάμεθ Β'] σκέφτηκε πρώτα απ' όλα να εγκαταστήσει κόσμο σ' αυτή [...], για να την κάνει πρωτεύουσά του, επειδή βρισκόταν σε στρατηγικό σημείο της στεριάς και της θάλασσας [...]. Και [...] έστειλε διαταγές [...] σε όλο το κράτος του και έφερε [...] πάρα πολλούς, όχι μόνο χριστιανούς, αλλά και από το δικό του λαό [μουσουλμάνους], καθώς [...] και πολλούς Εβραίους.

Κριτόβουλος, *Ιστορία*, δεύτερο μισό 15ου αιώνα

Επειδή η Πόλη ήταν χωρίς κατοίκους, [ο σουλτάνος] διέταξε να φέρουν πληθυσμό από άλλες περιοχές παρά τη θέλησή τους [...]. Και αφού πήραν από τις κατοικίες τους αναγκαστικά πολλούς άνδρες και γυναίκες, τους έφεραν [...] και τους εγκατέστησαν στην έρημη πόλη. Τους άφησαν μάλιστα να μείνουν σε όποια σπίτια ήθελαν.

Ανώνυμος, *Χρονική Έκθεση*, μέσα 16ου αιώνα

Π 8.22

Μια **καταγραφή** του πληθυσμού που έγινε το 1477 δείχνει ότι η Κωνσταντινούπολη μαζί με το Πέραν (ή Γαλατά) είχε περίπου 100.000 κατοίκους. Την εποχή εκείνη μόνο το Λονδίνο και το Παρίσι είχαν τόσο μεγάλο πληθυσμό.

Ταβέρνες

Πολλές ταβέρνες βρίσκονταν στο Γαλατά. Εκεί, σύμφωνα με τον Εβλιγιά Τσελεμπί:

[...] υπήρχαν το ένα δίπλα στο άλλο, στην ακροθαλασσιά, διακόσια μαγαζιά [...]. Μέσα στο καθένα απ' αυτά, πεντακόσια με εξακόσια χαμένα κορμιά περνούσαν τον καιρό τους διασκεδάζοντας και κάνοντας τόσο θόρυβο με τους τραγουδιστάδες και τους μουσικούς, ώστε κανένας δεν μπορεί να τον περιγράψει σε καμιά γλώσσα [...]. Όταν λες Γαλατάς, είναι σαν να λες «ο Θεός να με συγχωρέσει!».

Π 8.23

Εβλιγιά Τσελεμπί, *Ταξιδιωτικό*, δεύτερο μισό 17ου αιώνα

Υδατογραφία με Οθωμανούς καθισμένους σε σοφρά (χαμηλό τραπέζι) να τρώνε. 16ος αιώνας, Οξφόρδη (Μεγάλη Βρετανία), Βοδλείανη Βιβλιοθήκη.

Π 8.24

Ξεχωριστοί χώροι

Τα μουσουλμανικά κονάκια και σαράγια είχαν ξεχωριστούς χώρους για τους άντρες (**σελαμλίκ**) και για τις γυναίκες (**χαρέμι**). Χαρέμι υπήρχε και στο παλάτι του Τόπκαπι.

Στο χαρέμι ζούσαν οι γυναίκες του παλατιού.

Ήταν ένας ξεχωριστός κόσμος μέσα στο παλάτι, όπου υπήρχε αυστηρή ιεραρχία. Συνήθως εκεί τον

πρώτο λόγο είχε η μητέρα του σουλτάνου (βαλιδέ σουλτάνα).

Για το παλάτι του Τόπκαπι μιλήσαμε στη σ. 127 του βιβλίου.

Π 8.25

Το χαρέμι στο παλάτι του Τόπκαπι. Κωνσταντινούπολη (Τουρκία).

Πειρατεία

Οι πειρατές που άρπαζαν ανθρώπους ήταν πραγματική πληγή για τους κατοίκους στο Αιγαίο και στο Ιόνιο πέλαγος. Στο παρακάτω απόσπασμα ένας περιηγητής γράφει για τους κατοίκους στη Σαλαμίνα.

Κάθε φορά που βλέπουν ένα καράβι στ' ανοιχτά, τρέχουν να κρυφτούν στις πιο απόμερες σπηλιές. Κάθε τόσο έρχονται στο νησί πειρατές και σκλαβώνουν τους κατοίκους. Όταν είδαν το καράβι μας, βγήκαν πανικόβλητοι από το χωριό. Ακούγαμε τις κραυγές, καθώς σαλαγούσαν τα ζωντανά τους να τρέξουν ως τις μυστικές κρυψώνες τους.

Π 8.26

Αντρέ Ζωρζ Γκιγέ, *Η αρχαία και νεότερη Αθήνα*, έτος 1668

Π 8.27

Μικρογραφία με το σουλτάνο Σουλεϊμάν Α΄ και το Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα. 1558, Κωνσταντινούπολη (Τουρκία), Βιβλιοθήκη του Μουσείου του Παλατιού Τόπκαπι.

Τους ανθρώπους που άρπαζαν οι πειρατές τους πουλούσαν σκλάβους στα σκλαβοπάζαρα. Στο παρακάτω απόσπασμα ένας περιηγητής γράφει για το σκλαβοπάζαρο στην Κωνσταντινούπολη.

Π 8.28

Μόλις ξημερώσει, οι σκλάβοι πάνε στην αγορά σαν κοπάδια από πρόβατα ή γίδια. Μαζεύονται οι αγοραστές και ορίζονται οι τιμές [...]. Αν αγοράσει [σκλάβο] κάποιος, θα τον οδηγήσει σε βαριά δουλειά, στα χωράφια ή στα κοπάδια, για να μην αναφέρω τα χειρότερα.

Βαρθολομαίος Γκεοργκίεβιτς, *Επιτομή των ηθών των Τούρκων*, μεταξύ των ετών 1526–1538

Την εποχή αυτή πολλά χριστιανικά κράτη στην Ευρώπη αλλά και η Οθωμανική Αυτοκρατορία, για να δημιουργήσουν προβλήματα στα εχθρικά κράτη, προσπαθούσαν να κάνουν τους πειρατές συμμάχους τους. Έτσι έκαναν συμφωνίες μαζί τους για να μην κάνουν επιθέσεις στο κράτος τους και ταυτόχρονα να κάνουν επιδρομές και λεηλασίες στους εχθρούς τους. Αυτό έγινε και με το **Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα (Βαρβαρόσα)**, τον πιο γνωστό μουσουλμάνο πειρατή. Από το Αλγέρι στη βόρεια Αφρική έκανε πολλές επιδρομές στα παράλια της δυτικής Ευρώπης. Τελικά αναγνώρισε τον Οθωμανό σουλτάνο και την κυριαρχία του και έγινε ναύαρχος στον οθωμανικό στόλο.

Π 8.29

Κράτος των Σαφαβιδών

Οι Σαφαβίδες είχαν τουρκική καταγωγή και ήταν σίτες. Κυβέρνησαν την Περσία από το 1502 μέχρι το 1722. Πρωτεύουσά τους ήταν το **Εσφαχάν**. Οι ηγεμόνες τους είχαν τον τίτλο σάχης (που στα περσικά σημαίνει βασιλιάς). Άκμασαν ιδιαίτερα το 16ο και στις αρχές του 17ου αιώνα. Το κράτος τους είχε ισχυρή κεντρική διοίκηση και ο σάχης ενδιαφερόταν πολύ για το εμπόριο και τη βιοτεχνία.

Η γέφυρα Κουατζού στο Εσφαχάν (Ιράν), την πρωτεύουσα στο κράτος των Σαφαβιδών. 1650.

Π 8.30

Οι Σαφαβίδες ήταν ο μεγάλος εχθρός για τους Οθωμανούς στα ανατολικά τους σύνορα. Ανάμεσά τους έγιναν πολλοί πόλεμοι με τη δικαιολογία ότι οι Οθωμανοί ήταν σουνίτες και οι Σαφαβίδες σίτες. Στην πραγματικότητα όμως οι πόλεμοι αυτοί γίνονταν γιατί ο καθένας τους ήθελε να ελέγχει τους εμπορικούς δρόμους.

Τοιχογραφία με το Σαφαβίδη σάχη Αμπάς Β΄ να προσφέρει γεύμα σε ξένους πρεσβευτές. Περίπου 1650, Εσφαχάν (Ιράν), Παλάτι Τσεχέλ Σουτούν.

Πανηγύρια (εμποροπανηγύρεις)

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Εβλιγιά Τσελεμπί περιγράφει το πανηγύρι στα Γιάννενα.

Π 8.31

Κάθε χρόνο μαζεύονται εκεί χιλιάδες άνθρωποι από όλο τον κόσμο: από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, την Αραβία και την Περσία, για να αγοράσουν ή να πουλήσουν διάφορα εμπορεύματα. Το παζάρι κρατάει δέκα μέρες και νύχτες και [...] κυκλοφορεί πολύ χρήμα. Οι έμποροι περνάνε επίσης τον καιρό τους με διασκεδάσεις και γλέντια.

Εβλιγιά Τσελεμπί, *Ταξιδιωτικό*, δεύτερο μισό 17ου αιώνα

Καραβανσαράγια

Ένας πρεσβευτής από τη δυτική Ευρώπη που ταξίδεψε από τη Βιέννη στην Κωνσταντινούπολη γράφει για τα καραβανσαράγια.

Π 8.32

Έχουν μέσα πολλά διαφορετικά διαμερίσματα για να μείνει κάποιος. Κανένας δεν μπορεί να απαγορεύσει τη χρήση τους. Είναι ανοιχτά για όλους [ακόμα και για], χριστιανούς και Εβραίους, πλούσιους και φτωχούς [...]. Μένοντας εκεί ένιωθα σαν φιλοξενούμενος στο παλάτι ενός άρχοντα.

Ωζέ Ζισλέν ντε Μπουσμπέκ, *Πρεσβείες και ταξίδια στην Τουρκία*, έτος 1555

Βιοτέχνες

Στο παρακάτω απόσπασμα ένας Γάλλος περιηγητής γράφει για τους ράφτες στην Κωνσταντινούπολη.

Π 8.33

Οι Τούρκοι ευχαριστιούνται να έχουν άσπρα και καλά δουλεμένα εσώρουχα [...]. Θα έλεγε κανείς ότι η εργασία στην Ευρώπη είναι ένα μπάλωμα μπροστά στη δική τους μαστοριά.

Πιέρ Μπελόν, *Παρατηρήσεις...*, έτος 1547–1548

Πουκαμίσια από λευκό λινό ύφασμα, κεντημένα με μαύρη, χρυσή και κόκκινη κλωστή. Μέσα 16ου αιώνα, Κωνσταντινούπολη (Τουρκία), Μουσείο του Παλατιού Τόγκαπι.

Π 8.34

Έναν αιώνα αργότερα περίπου, ο Εβλιγιά Τσελεμπί μιλάει για το πόσο καλοί μάστορες ήταν οι χαλβατζήδες (ζαχαροπλάστες).

Π 8.36

Παρουσιάζουν [...] διάφορα είδη ζαχαροπλαστικής μέσα σε λεκάνες [...]. Φτιάχνουν ολόκληρα δέντρα από ζάχαρη και κάθε είδους ζαχαρωτά να κρέμονται από τα κλαδιά τους. [Είναι] ένα θέαμα καταπληκτικό.

Εβλιγιά Τσελεμπί, *Ταξιδιωτικό*, δεύτερο μισό 17ου αιώνα

Π 8.35

Μικρογραφία που εικονίζει πελτέδες (είδος γλυκού). 16ος αιώνας, Κωνσταντινούπολη (Τουρκία), Βιβλιοθήκη του Μουσείου του Παλατιού Τόγκαπι.

Συντεχνίες

Ο Εβλιγιά Τσελεμπί μιλώντας για μια παρέλαση που έκαναν 735 συντεχνίες στην Κωνσταντινούπολη περιγράφει και τη συντεχνία των ζητιάνων, που ήταν περίπου 7.000.

Π 8.37

Παρελαίνουν σ' ένα τεράστιο πλήθος από αλλόκοτες φιγούρες, ντυμένοι με μάλλινα υφάσματα και σαρίκια [...], άλλοι κουτσαίνοντας, άλλοι έχοντας χάσει ένα χέρι ή ένα πόδι, άλλοι γυμνοί και άλλοι ξυπόλυτοι, άλλοι καβάλα σε γαϊδουράκια.

Εβλιγιά Τσελεμπί, *Ταξιδιωτικό*, δεύτερο μισό 17ου αιώνα

Μπεζεστένια

Μπεζεστένια υπήρχαν σ' όλες τις μεγάλες πόλεις στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Στο παρακάτω απόσπασμα ένας Γάλλος περιηγητής περιγράφει ένα μπεζεστένι στην Κωνσταντινούπολη.

Π 8.38

Εκεί φτάνουν όλα τα εμπορεύματα απ' όλο τον κόσμο: από την Περσία, από τις Ινδίες, από την Αρμενία, από την Αίγυπτο, από την Αφρική [...], από τη Συρία [...], από την Ιταλική χερσόνησο [...]. Οι Τούρκοι μαγαζάτορες κάθονται ψηλά πάνω σε πάγκους και κάτω από τους πάγκους έχουν τα εμπορεύματα: χρυσομέταξες καζάκες, χρυσοκέντητα βελούδα [...], μεταξοκέντητα τραπεζομάντιλα, πουγκιά.

Ζερόμ Μοράν, *Ταξίδι από την Αντίμπ στην Κωνσταντινούπολη*, έτος 1544

Π 8.39

Χαρακτηριστική εικόνα για τις οθωμανικές σκεπαστές αγορές μάς δίνουν σήμερα τα παζάρια στην Κωνσταντινούπολη, στο Χαλέπι, στη Δαμασκό, στο Κάιρο. Στη μεγάλη κλειστή αγορά της Κωνσταντινούπολης (καπαλί τσαρσί) υπήρχαν 67 δρόμοι και 4.000 μαγαζιά. Τα μαγαζιά που πουλούσαν ίδια προϊόντα βρίσκονταν όλα μαζί σε ξεχωριστό δρόμο.

Χάνια

Ένας Γάλλος περιηγητής γράφει για τα χάνια:

Π 8.41

Υπάρχουν ακόμη στην πόλη πολλά μεγάλα κτίρια [...], που λέγονται χάνια. Έχουν συνήθως μια τετράγωνη αυλή. Στη μέση της αυλής υπάρχει μια βρύση με μια μεγάλη γούρνα. Γύρω γύρω από την αυλή υπάρχουν καμάρες. Κάτω από τις καμάρες [...] υπάρχουν οι πόρτες για τα δωμάτια. Όλα τα δωμάτια έχουν το ίδιο μέγεθος και από ένα τζάκι [...]. Τα χάνια αυτά χρησιμεύουν για να μένουν οι έμποροι.

Ζαν Τεβνό, *Ταξίδι της Ανατολής*, μέσα 17ου αιώνα

Το μπεζεστένι στην πόλη Γάμπολ (Βουλγαρία). 15ος αιώνας.

Π 8.40

Χαρακτικό με έναν Άραβα έμπορο από το βιβλίο «Οι Περιηγήσεις και τα ταξίδια του Νικολά ντε Νικολάι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία» (1577).

Ε. Οι ορθόδοξοι ζιμηδες

Η Ορθόδοξη Εκκλησία

Πεσκέσι

Ο σουλτάνος διόριζε τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Από το 1464 οι Πατριάρχες, για να διοριστούν, πλήρωναν στο σουλτάνο ένα ποσό. Το ίδιο γινόταν και όταν άλλαζε ο σουλτάνος. Το ποσό αυτό λεγόταν **πεσκέσι** (δηλαδή δώρο). Πεσκέσια έδιναν στο σουλτάνο πολλοί κρατικοί αξιωματούχοι για να πάρουν τις θέσεις τους.

Από το 1474 οι πατριάρχες πληρώνουν και ένα άλλο ποσό, κάθε χρόνο αυτή τη φορά. Αυτό ονομαζόταν «**βασιλικό χαράτζι**». Με τον καιρό τα ποσά αυτά γίνονταν όλο και πιο μεγάλα. Για να βρουν τα χρήματα οι ανώτατοι κληρικοί (πατριάρχες, μητροπολίτες, επίσκοποι) ζητούσαν διάφορα «**δοσίματα**» από τους ορθόδοξους, κληρικούς και λαϊκούς. Πολύ συχνά οι Οθωμανοί βοηθούσαν τους ανώτατους κληρικούς να μαζεύουν αυτά τα ποσά.

Ας δούμε πώς περιγράφουν αυτή τη διαδικασία δύο πηγές της εποχής.

Π 8.42

Ένας ορθόδοξος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, 16ος αιώνας, Βιέννη, Εθνική Βιβλιοθήκη της Αυστρίας.

Π 8.43

Από παλιά διοριζόταν ένας πατριάρχης στην [...] Ισταμπούλ [...]. Τώρα [...] ο [...] Ιερεμίας, αφού παρέδωσε στο σουλτανικό μου θησαυροφυλάκιο το συνηθισμένο δώρο, δηλαδή 500 φλουριά [χρυσά νομίσματα][...], διορίστηκε από μένα πατριάρχης [...]. Του έδωσα αυτό το βεράτι [έγγραφο], με τον όρο να πληρώνει στο σουλτανικό μου θησαυροφυλάκιο [επιπλέον] κάθε χρόνο συγκεκριμένο ποσό, 3.500 φλουριά [...] και διέταξα [...] να διοικεί [...] τους μητροπολίτες, τους επισκόπους [...], τους παπάδες, τα αμπέλια [...], τους μύλους και τους κήπους που ανήκουν στις εκκλησίες [...]. Ο πατριάρχης να επιβλέπει τους γάμους ανάμεσα στους άπιστους [τους ορθόδοξους] [...]. Κανένας να μην κάνει έναν άπιστο μουσουλμάνο με τη βία [...]. Αν θέλουν [οι κληρικοί] να μαζέψουν φόρους που έχουν σχέση με την πατριαρχική εξουσία [...] και έχουν δυσκολία, τότε οι [...] καδήδες να παίρνουν αποφάσεις για να τα μαζεύουν [και να τους τα δίνουν].

Έγγραφο του σουλτάνου Σουλεϊμάν Α', Οκτώβριος 1525

Μετάφραση: Ελισάβετ Ζαχαριάδου

Και την άλλη μέρα [ο πατριάρχης] πήρε το πεσκέσι, τις δύο χιλιάδες φλουριά [...], και τα παρέδωσε στο σουλτανικό θησαυροφυλάκιο. Τότε [...] πήγε [ο πατριάρχης] και φίλησε το χέρι του σουλτάνου. [Αυτό γίνεται] σύμφωνα με το προνόμιο που έχουν οι πατριάρχες από τον καιρό του σουλτάνου Μωάμεθ Β', του [...] σουλτάνου που πήρε την Πόλη. Έτσι όποιος γίνεται πατριάρχης φιλάει το χέρι του σουλτάνου [...]. Και του δίνει [ο σουλτάνος] όλη την εξουσία και την κυριαρχία σε όλους τους ευσεβείς [ορθόδοξους] χριστιανούς, να ενεργεί [ο πατριάρχης] σύμφωνα με το νόμο και την πίστη του και να μην τον εμποδίζει κανένας σ' αυτό.

Μανουήλ Μαλαξός, Πατριαρχική Ιστορία της Κωνσταντινούπολης, έτος 1578

Π 8.44

Ενάντια στην οθωμανική εξουσία

Ένα βενετικό έγγραφο περιγράφει πώς αντέδρασαν κάποιοι ορθόδοξοι μητροπολίτες το 1532. Τότε ένας στόλος από τη δυτική Ευρώπη κατέλαβε την Κορώνη στην Πελοπόννησο και προσπάθησε να ξεσηκώσει τους ορθόδοξους κατοίκους στην περιοχή ενάντια στους Οθωμανούς. Οι μητροπολίτες όμως που ήταν στην Πελοπόννησο:

Π 8.45

Έφυγαν αμέσως για την Κωνσταντινούπολη, στον πατριάρχη [...]. Έκαναν σύνοδο και αποφάσισαν τα παρακάτω, γιατί φοβούνταν ότι θα χάσουν την ελευθερία τους και τους θρόνους τους: να συμβουλέψουν το λαό [τους ορθοδόξους της Πελοποννήσου] να μην εξεγερθεί [ενάντια στους Οθωμανούς].

Βενετικό έγγραφο, έτος 1534

Πλουτίζουν

Στο Γαλατά έμεναν πολλοί ορθόδοξοι της Κωνσταντινούπολης. Στο παρακάτω απόσπασμα ένας Γάλλος περιηγητής μιλάει για τους ορθόδοξους άρχοντες στην Κωνσταντινούπολη και τον πλούτο τους. Περιγράφει με τα ακόλουθα λόγια το γάμο μιας πλούσιας ορθόδοξης του Γαλατά.

Π 8.46

Ορθόδοξη αρχόντισσα.
16ος αιώνας, Αθήνα,
Γεννάδειος Βιβλιοθήκη.

Π 8.47

Τα μαργαριτάρια, τα πετράδια και τα άλλα κοσμήματα έλαμπαν τόσο πολύ που με θάμπωσαν και δεν μπορούσα να προσέξω και να κρίνω την ομορφιά τους. Έφεραν γλυκά, εξαιρετικά κρασιά και πολλά ζαχαρωτά. Στο μεταξύ, η μητέρα ή η θεία της νύφης έπαιρναν μέσα σ' ένα ασημένιο δίσκο τα δώρα που προσέφεραν συγγενείς και φίλοι.

Φιλίπ ντυ Φρεν Κανάι, Το ταξίδι της Ανατολής, έτος 1573

Ορθόδοξοι άρχοντες

Ο Θεοδόσιος Ζυγομαλάς γράφει για τους άρχοντες:

Π 8.48

[Άλλοι] είναι σχετικά πλούσιοι [και άλλοι] ασχολούνται με [διάφορα] επαγγέλματα [...]. Οι περισσότεροι απ' αυτούς νοικιάζουν από το σουλτάνο το δικαίωμα να παίρνουν τους φόρους [...]. Άλλοι πλουτίζουν μ' αυτό τον τρόπο, ενώ άλλοι είναι φτωχοί [...]. Άλλοι ζουν παρέχοντας υπηρεσίες στο σουλτάνο ή κάνοντας εμπόριο ή είναι βιοτέχνες [...]. Άρχοντες είναι τώρα εδώ όσοι υπηρετούν το σουλτάνο.

Επιστολή του Θεοδόσιου Ζυγομαλά, τέλη 16ου αιώνα

Π 8.49

Ορθόδοξοι άρχοντες. 16ος αιώνας, Βιέννη, Εθνική Βιβλιοθήκη της Αυστρίας.

Παιδεία, γράμματα και τέχνες

Θρησκευτικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης

Ένας Γάλλος περιηγητής γράφει για την ορθόδοξη εκπαίδευση.

Π 8.50

Οι αρχιερείς [μητροπολίτες και επίσκοποι] της ελληνικής [Ορθόδοξης] Εκκλησίας και οι πατριάρχες είναι εχθροί της φιλοσοφίας και αφορίζουν κάθε κληρικό που μελετάει βιβλία που δεν είναι θεολογικά. Προσπαθούν να πείσουν όλο τον κόσμο ότι δεν επιτρέπεται στους χριστιανούς να μελετούν ποίηση και φιλοσοφία. Οι κληρικοί τιμωρούνται με αφορισμό αν κάνουν κάτι τέτοιο.

Πιέρ Μπελόν, *Οι παρατηρήσεις, μεταξύ των ετών 1546–1548*

Τα σχολεία ήταν πολύ λίγα

Στο παρακάτω απόσπασμα ένας Γάλλος περιηγητής περιγράφει την ορθόδοξη εκπαίδευση.

Π 8.51

Όλοι οι Έλληνες [οι ορθόδοξοι], και αυτοί που ζουν κάτω από την τουρκική [οθωμανική] κυριαρχία και εκείνοι που ζουν κάτω από την εξουσία των Βενετών, είναι το ίδιο αμόρφωτοι. Σε καμιά πόλη δεν υπάρχει πανεπιστήμιο. Κανείς δεν ενδιαφέρεται να μάθει τα παιδιά του γράμματα.

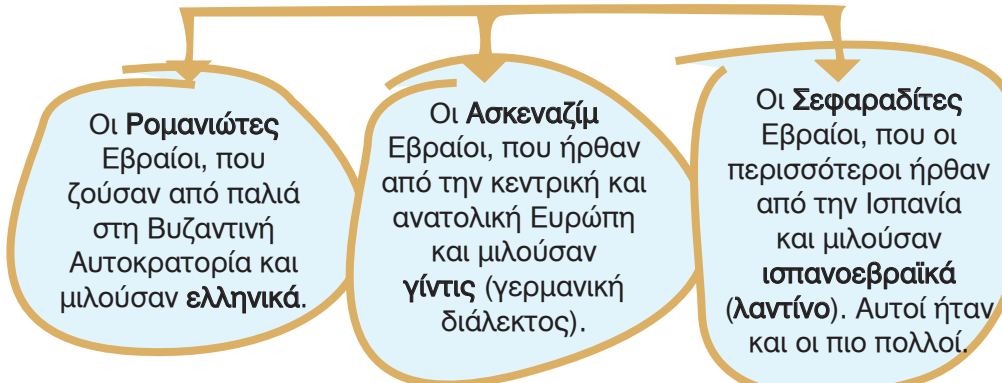
Πιέρ Μπελόν, *Οι παρατηρήσεις, μεταξύ των ετών 1546–1548*

ΣΤ. Οι άλλοι ζιμηδες

Οι Εβραίοι

Διάφορες γλώσσες

Οι Εβραίοι που ζούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία μιλούσαν διάφορες γλώσσες. Υπήρχαν:

Συνθήκες ζωής

Για τους Εβραίους και τη ζωή τους στην Οθωμανική Αυτοκρατορία μας μιλάει μια επιστολή που έστειλε ένας Εβραίός της Αδριανούπολης σε Εβραίους της Γερμανίας.

Έχω ακούσει για τις βιαιότητες [...] που υποφέρουν οι αδελφοί μας στη Γερμανία: για τους τυραννικούς νόμους, τις αναγκαστικές βαφτίσεις και τις απελάσεις που γίνονται συνεχώς. Αδέλφια μου [...] σας λέω ότι η Τουρκία [η Οθωμανική Αυτοκρατορία] είναι μια χώρα όπου τίποτε δε λείπει [...]. Εδώ κάθε άνθρωπος μπορεί να ζει ειρηνικά [...]. Δεν είναι καλύτερα για σας να σας εξουσιάζουν μουσουλμάνοι παρά χριστιανοί;

Γράμμα του Ισαάκ Σαρφάτι, ίσως πρώτο μισό 15ου αιώνα

Π 8.53

קורן וקורן

... וקורן וקורן ...

קורן וקורן

... וקורן וקורן ...

קורן וקורן

... וקורן וקורן ...

Εβραϊκό βιβλίο που τυπώθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1493–1494. Οι Εβραίοι έφεραν πρώτοι, στα τέλη του 15ου αιώνα, την τυπογραφία στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ωστόσο, χρησιμοποιούσαν τη νέα μέθοδο μόνο για τους ίδιους. Έτσι, η τυπογραφία δε διαδόθηκε αμέσως σε άλλες θρησκευτικές κοινότητες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

- 1 Στον παρακάτω χάρτη σκιάστε την περιοχή που καταλάμβανε η Οθωμανική Αυτοκρατορία στα τέλη του 16ου αιώνα και σημειώστε τις πιο σημαντικές πόλεις της.

- 2 Βρίσκεστε στην Αδριανούπολη το 1547. Ποιοι από αυτούς μπορεί να είπαν τις παρακάτω φράσεις; Δικαιολογήστε τις απαντήσεις σας.

Φεύγουμε την άλλη βδομάδα από τη χώρα του Μεγάλου Τούρκου.

Εκεί που θα πάμε θα έχουμε επαφές με τους Τούρκους.

Στην περιοχή μας ζούμε Τούρκοι, ορθόδοξοι και Εβραίοι.

Εγώ είμαι Οσμανλής!

Οι Τούρκοι βόσκουν τα κοπάδια τους από την άλλη πλευρά του ποταμού.

Αξιωματούχος του σουλτάνου που μιλάει τουρκικά

Ορθόδοξος αγρότης που μιλάει ελληνικά

Ταξιδιώτης από τη δυτική Ευρώπη που μιλάει γαλλικά

Μουσουλμάνος αγρότης που μιλάει τουρκικά

[μέσα 15ου – τέλη 16ου αιώνα]

- 3 Ποιοι από τους παρακάτω είναι τιμαριούχοι και ποιοι είναι αγρότες που πληρώνουν φόρους σε αυτούς; Δικαιολογήστε τις απαντήσεις σας.

Είμαι η Ζουμπειντέ, ζούμε σε ένα χωριό έξω από το Ικόνιο. Περιμένουμε τον καινούριο μας αφέντη —Χασάν μάθαμε πως τον λένε— που έρχεται από τα Σκόπια.

Είμαι ο Ορχάν! Εγώ και τα παιδιά μου καλλιεργούμε εδώ και δεκαπέντε χρόνια τρία χωράφια στο χωριό μου έξω από το Διδυμότειχο.

Είμαι ο Γεώργιος! Ζω με την οικογένειά μου σε ένα χωριό έξω από τα Σκόπια. Ο παλιός μας αφέντης, ο Χασάν, έφυγε για το Ικόνιο. Ποιος να είναι άραγε ο καινούριος;

Είμαι ο Δημήτριος Παλαιολόγος. Με τα χρήματα που πήρα φέτος από τους αγρότες στα κτήματα αγόρασα όπλα και άλογα για να ακολουθήσω το σουλτάνο στο Δούναβη!

Είμαι ο Μουράτ. Τα τελευταία δεκατρία χρόνια ζούμε εγώ και η οικογένειά μου σε διάφορα χωριά. Τέσσερα χρόνια στην περιοχή της Καισάρειας, τρία χρόνια στην περιοχή της Κομοτηνής και τα τελευταία δύο εδώ, στο Σεράγεβο. Αυτά έχει η ζωή!

Μετά από δέκα χρόνια που καλλιεργούσαμε αυτά τα χωράφια φύγαμε. Αλλά αυτός κατάφερε να μας βρει και να μας φέρει πίσω με τη βία. Έτσι πάλι εδώ είμαστε!

- 4 α) Διαβάστε την πηγή Π 8.4. Τι είδους πηγή είναι; Πότε γράφτηκε; Είναι σύγχρονη με τα γεγονότα που αναφέρει ή μεταγενέστερη; β) Ο Ορχάν είναι μουσουλμάνος και ο Αγκόπ Αρμένιος. Και οι δύο είναι τσαγκάρηδες στη Βέροια το 1599. Ο Ορχάν θέλει να πάρει με τη βία ένα περιβόλι που έχει ο Αγκόπ έξω από την πόλη. Ο Αγκόπ πηγαίνει στο ιεροδικείο και καταφέρνει να κρατήσει το περιβόλι του. Γιατί ο καδής έδωσε δίκιο στον Αγκόπ;
- 5 α) Διαβάστε την πηγή Π 8.5. Τι είδους πηγή είναι; Πότε γράφτηκε; Είναι σύγχρονη με τα γεγονότα που αναφέρει ή μεταγενέστερη; β) Δύο φίλες, η Θεοδώρα και η Θεοπίστη, που ζουν σ' ένα χωριό έξω από την Αδριανούπολη ετοιμάζονται να πάνε σ' ένα πανηγύρι. Η Θεοπίστη θέλει να φορέσει το καινούριό της κόκκινο μεταξωτό φουστάνι, αλλά η Θεοδώρα την εμποδίζει. Γιατί;
- 6 Διαβάστε την πηγή Π 8.9. α) Τι είδους πηγή είναι; Πότε γράφτηκε; Είναι σύγχρονη ή μεταγενέστερη με τα γεγονότα που αναφέρει; β) Γιατί ο Ιλίγια πήγε για μια οικογενειακή υπόθεση στο ιεροδικείο και όχι στο εκκλησιαστικό δικαστήριο;

- 7 Διαβάστε τις πηγές Π 8.11 και Π 8.12. α) Τι είδους πηγές είναι; Πότε γράφτηκαν; Είναι σύγχρονες με τα γεγονότα που αναφέρουν ή μεταγενέστερες; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
β) Ποιες από τις παρακάτω φράσεις δείχνουν πώς έβλεπαν οι Οθωμανοί σουλτάνοι τον εαυτό τους και την εξουσία τους; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

Η απόλυτη εξουσία του σουλτάνου φέρνει την τάξη στον κόσμο.

Ο Οθωμανός σουλτάνος οφείλει την εξουσία του μόνο στο Θεό.

Ο Οθωμανός σουλτάνος οφείλει την εξουσία του στους υπηκόους του. Γι' αυτό και τους δίνει λόγο.

Οι σουλτάνοι μοιράζονταν την εξουσία τους με τους πιο ικανούς.

Οι άνθρωποι μπορούν να συνεργαστούν και να κυβερνήσουν οι ίδιοι την κοινωνία τους χωρίς κανένα πάνω από το κεφάλι τους.

Οι σουλτάνοι πίστευαν ότι υπάρχουν και άλλοι άνθρωποι ίσοι με αυτούς.

Οι σουλτάνοι θεωρούσαν ότι δεν είναι δούλοι κανενός, ούτε του Θεού ούτε των ανθρώπων.

Οι άνθρωποι δεν μπορούν να συνεργαστούν και να κυβερνήσουν οι ίδιοι την κοινωνία τους και γι' αυτό χρειάζονται κάποιον να τους κυβερνά.

- 8 Ζείτε στην πόλη των Σερρών στο πρώτο μισό του 16ου αιώνα. Ποιο δικαστήριο θα δικάσει καθεμιά από τις παρακάτω υποθέσεις; Το ιεροδικείο ή το εκκλησιαστικό δικαστήριο; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

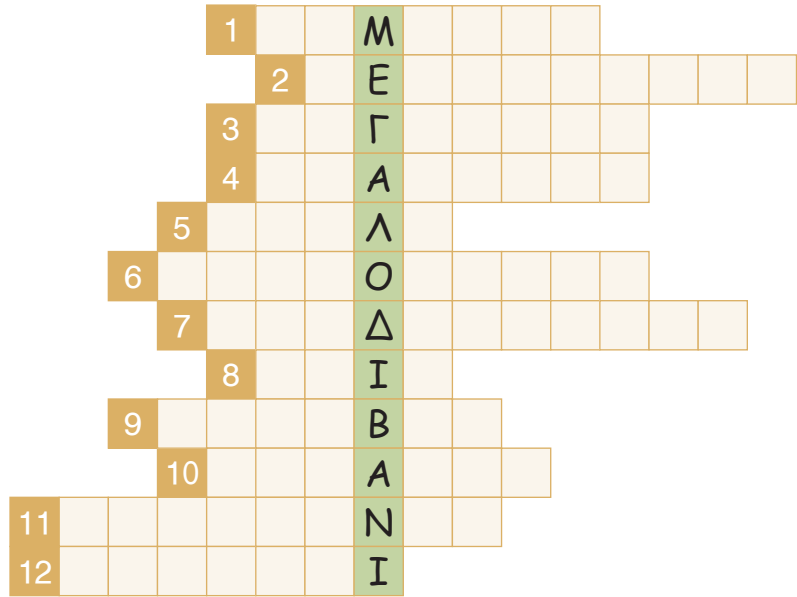
Υπόθεση	Ιεροδικείο	Εκκλησιαστικό δικαστήριο
Φλεβάρης 1536. Η Ελένη, σύζυγος του Θεόδωρου Καρά, ζητάει διαζύγιο από τον άνδρα της γιατί τη δέρνει.		
Ιούνης 1517. Ο Μουράτ μπέης κατηγορεί το Χασάν μπέη πως καταπάτησε ένα χωράφι του.		
Δεκέμβρης 1501. Ο Δημήτριος Παγουράς σκοτώνει τη σύζυγό του Ευτυχία γιατί νόμιζε ότι τον απατούσε.		
Σεπτέμβριος 1542. Ο Ορχάν μπέης, έμπορος υφασμάτων στην Αδριανούπολη, ζητάει από τον έμπορο Γεώργιο Καρυδιά να του ξεπληρώσει τα χρέη του.		
Μάιος 1547. Ο Σπυρίδων Πετρωνάς πάνω σε έναν καυγά σκοτώνει τον αδελφό του Πέτρο.		
Απρίλιος 1501. Ο Γεώργιος Ξεναριάς πέθανε και άφησε τη γυναίκα του Ελένη χήρα με επτά παιδιά. Αυτή, επειδή δεν μπορεί να τα βγάλει πέρα, θέλει να δώσει τα τρία για υιοθεσία.		

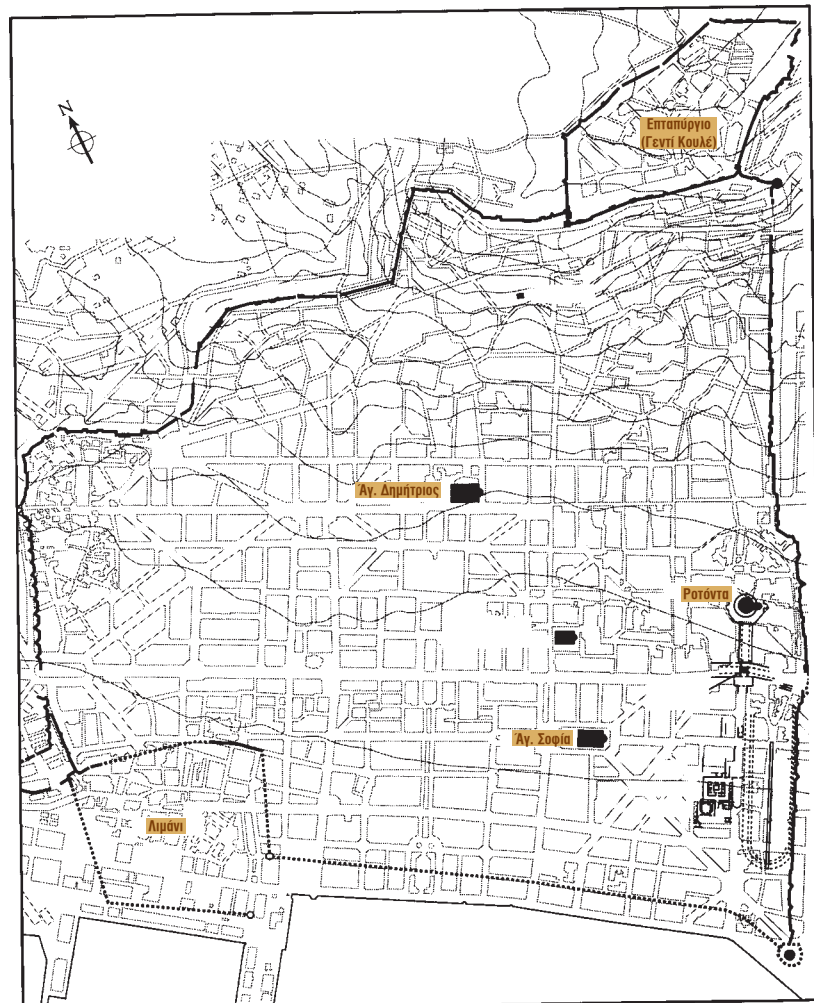
μέσα 15ου – τέλη 16ου αιώνα

9 Λύστε την ακροστιχίδα:

- 1 Έτσι λέγονταν οι χριστιανοί και οι Εβραίοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.
- 2 Ήταν στρατιώτες του οθωμανικού στρατού, έπαιρναν μισθό από το κράτος και φρουρούσαν τις πόλεις.
- 3 Έτσι λέγονταν όλοι οι υπήκοοι του σουλτάνου που πλήρωναν φόρους.
- 4 Έτσι λέγονταν οι τιμαριούχοι ιππείς.
- 5 «... Πύλη», έτσι λεγόταν η κεντρική διοίκηση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.
- 6 Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία υπήρχαν και αυτόνομες ...
- 7 Από αυτό προέρχονταν οι ανώτατοι Οθωμανοί αξιωματούχοι.
- 8 «... του Θεού πάνω στη γη», έτσι αποκαλούσαν τον Οθωμανό μονάρχη.
- 9 «... της Πύλης», έτσι έλεγαν τους ανώτατους αξιωματούχους στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.
- 10 Ανήκαν και αυτοί στους μη μουσουλμάνους υπηκόους του σουλτάνου.
- 11 Έτσι λεγόταν ο Οθωμανός μονάρχης.
- 12 Ο κεφαλικός φόρος.

- 10 Διαβάστε την πηγή Π 8.19. α) Τι είδους πηγή είναι; Πότε γράφτηκε; Είναι σύγχρονη με τα γεγονότα που αναφέρει ή μεταγενέστερη; β) Δείξτε στο διπλανό χάρτη δύο περιοχές της Θεσσαλονίκης όπου έμεναν μουσουλμάνοι. γ) Δείξτε την περιοχή όπου έμεναν οι πιο πολλοί Εβραίοι.

- 11 α) Χωριστείτε σε ομάδες των 5–6 ατόμων και μελετήστε τις πηγές Π 8.31, Π 8.32, Π 8.33, Π 8.35, Π 8.37, Π 8.38, Π 8.41. Ποιοι έγραψαν τις πηγές και πότε; Είναι σύγχρονες με τα γεγονότα που αναφέρουν ή μεταγενέστερες; β) Ο Γάλλος έμπορος Πολ Μπρετόν ταξίδεψε στην Κωνσταντινούπολη από τον Ιούλιο μέχρι το Σεπτέμβριο του 1576 για δουλειές. Από εκεί έστειλε πολλά γράμματα στη γυναίκα του Σαρλότ. Σήμερα πολλά σημεία σ' αυτά έχουν σβηστεί. Χρησιμοποιώντας στοιχεία από τις παραπάνω πηγές, αλλά και από τις 8.8, 8.10, 8.11, 8.27, 8.29, 8.30, 8.31, 8.32, Π 8.6, Π 8.34, Π 8.36 και Π 8.40 μπορείτε να τα συμπληρώσετε; (Η κάθε ομάδα αναλαμβάνει να συμπληρώσει ένα τουλάχιστον γράμμα). Παρουσιάστε τη δουλειά σας στην τάξη!

Κωνσταντινούπολη 7 Ιουλίου 1576
 Λατρευτή μου Σαρλότ,
 Μετά από είκοσι μέρες ταξίδι έφτασα
 επιτέλους στην Κωνσταντινούπολη. Από πού
 ν' αρχίσω και πού να τελειώσω; Σε αυτή τη
 μεγάλη πόλη ζουν πολλοί και διαφορετικοί
 άνθρωποι, ορθόδοξοι, ...

Σε γλυκοφιλή
 Ο πιστός σου σύζυγος Πολ

Συνεχίστε μόνοι σας μιλώντας για τους ανθρώπους που
 ζούσαν στην Κωνσταντινούπολη, τις γλώσσες που μιλούσαν,
 τις γειτονιές τους, την καθημερινή ζωή σε αυτές κτλ.

Κωνσταντινούπολη 20 Ιουλίου 1576
 Πολυαγαπημένη μου Σαρλότ,
 Στο προηγούμενο γράμμα μου σου περιέγραψα
 λίγο την πόλη. Σήμερα θέλω να σου περιγράψω
 το μέρος που μένω. Είναι ένα χάνι, που λέγεται
 της Βαλιδέ σουλτάνας. Βαλιδέ σουλτάνα
 ονομάζεται η μάνα του σουλτάνου. Είναι ένα
 μεγάλο κτίριο με τρεις αυλές .....

Σε γλυκοφιλή
 Ο πιστός σου σύζυγος Πολ

Συνεχίστε μόνοι σας περιγράφοντας το χάνι, τους
 ανθρώπους που μένουν σε αυτό, τους λόγους
 για τους οποίους βρέθηκε ο καθένας τους στην
 Κωνσταντινούπολη κτλ.

Κωνσταντινούπολη 28 Ιουλίου 1576
 Καλή μου Σαρλότ,
 Είναι βράδυ και είμαι πολύ κουρασμένος.
 Πριν κοιμηθώ όμως θέλω να τελειώσω
 αυτό το γράμμα. Χθες και προχθές πήγα
 σε ένα πανηγύρι που γινόταν στην εκκλησία
 της Αγίας Παρασκευής. Δεν μπορείς να
 φανταστείς πόσο κόσμο είχε! Άνθρωποι
 κάθε λογής ήρθαν για να προσκυνήσουν,
 αλλά και για .....

Σε φιλή
 Ο πιστός σου σύζυγος Πολ

Συνεχίστε μόνοι σας περιγράφοντας το πανηγύρι,
 τους ανθρώπους που πήγαν σε αυτό, τα
 εμπόρευμα που πουλούσαν κτλ.

Κωνσταντινούπολη 8 Αυγούστου 1576
 Ακριβή μου Σαρλότ,
 Σήμερα έζησα μιαν αναπάντεχη και δυσάρεστη
 περιπέτεια. Όπως κάθε πρωί έτσι και σήμερα
 βγήκα από το πανδοχείο μου μετά το δεύτερο
 κάλεσμα του ιμάμη για προσευχή. Ήθελα να
 επισκεφτώ κάποιους εμπόρους στα μαγαζιά
 τους στην αγορά. Προχωρώντας μέσα στο
 πλήθος ..... με περικύκλωσαν ζητιάνοι .....
 κάποια στιγμή ανακάλυψα ότι μου είχαν κλέψει
 το πουγκί .....

Σε ασπάζομαι
 Ο πιστός σου σύζυγος Πολ

Συνεχίστε μόνοι σας περιγράφοντας την αγορά,
 τον κόσμο σε αυτή, τους ζητιάνους, τους
 εμπόρους, τους κλέφτες κτλ.

- 12 α) Διαβάστε τις πηγές Π 8.43 και Π 8.44. Πότε γράφτηκαν οι πηγές; Είναι σύγχρονες ή μεταγενέστερες με τα γεγονότα που αναφέρουν; β) Το 1556 έγινε οικουμενικός πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ο Ιωάσαφ Β΄. Τι έκανε ο Ιωάσαφ για να τον αναγνωρίσει ο σουλτάνος ως πατριάρχη; Ποιες εξουσίες είχε ο Ιωάσαφ πάνω στους ορθοδόξους; Γράψτε ένα δικό σας κείμενο με 80–90 λέξεις.

μέσα 15ου – τέλη 16ου αιώνα

- 13 Για ποιες τέχνες που αναπτύχθηκαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία μάς δίνουν πληροφορίες οι παρακάτω εικόνες;

- 14 α) Διαβάστε τις πηγές Π 8.50 και Π 8.51. Ποιος τις έγραψε και πότε; Είναι σύγχρονες ή μεταγενέστερες με τα γεγονότα που αναφέρουν; β) Παρατηρήστε προσεκτικά τον παρακάτω πίνακα «Το κρυφό σχολειό» που ζωγράφισε ο Νικόλαος Γύζης στα 1885–1886. γ) Ο πίνακας αυτός μπορεί να θεωρηθεί μια ιστορική πηγή για την κατάσταση της παιδείας των ορθοδόξων το 16ο αιώνα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

- 15 Αντιστοιχίστε της πηγές με το είδος τους.

Π 8. 4

Π 8. 5

Π 8.11

Π 8.12

Π 8.14

Π 8.19

Π 8.21

Επιγραφή

Επιστολές

Ιστορικά κείμενα/Χρονογραφίες

Ταξιδιωτικά κείμενα

Λογοτεχνικά κείμενα

Νόμοι

Π 8.22

Π 8.26

Π 8.28

Π 8.44

Π 8.48

Π 8.53

Κεφάλαιο 9

Από τους μεσαιωνικούς στους νεότερους χρόνους

Η δυτική Ευρώπη το 14ο και το 15ο αιώνα

A. Η δυτική Ευρώπη σε κρίση

Οι μεγάλες καταστροφές: πείνα, πανούκλα και πόλεμος

Πανούκλα

Μια εικόνα για την επιδημία της πανούκλας μάς δίνει το παρακάτω απόσπασμα.

Π 9.1

Έμεναν άρρωστοι μόνο για δύο ή τρεις μέρες και γρήγορα πέθαιναν, με το κορμί τους σχεδόν υγιές. Αποκτούσαν αμέσως εξογκώματα κάτω από τις μασχάλες και κάτω από την κοιλιά. Αυτό ήταν το σίγουρο σημάδι του θανάτου. Η θανατηφόρα αρρώστια ήταν κολλητική και μεταδιδόταν [εύκολα]. Σύντομα σε πολλά μέρη που πριν ζούσαν είκοσι κάτοικοι δεν απέμεναν παρά δύο. Με την ιδέα ότι ο θάνατος προερχόταν από μια μόλυνση στον αέρα και στο νερό, κατηγορήσαν τους Εβραίους ότι δηλητηρίασαν τα πηγάδια. Τότε οι άνθρωποι ξεσηκώθηκαν βίαια εναντίον τους.

Ζαν ντε Βενέτ, Χρονικό, 14ος αιώνας

Π 9.2

Μικρογραφία με θέμα την πανούκλα. 15ος αιώνας, Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας.

Συνέπειες

Για τις συνέπειες που είχε η πανούκλα στην Αγγλία μας μιλάει το παρακάτω απόσπασμα.

Π 9.3

Τότε η φριχτή πανούκλα μπήκε στις ακτές από το Σαουθάμπτον και έφτασε στο Μπρίστολ, όπου πέθανε σχεδόν όλος ο πληθυσμός της πόλης, χτυπημένος από ξαφνικό θάνατο. Στο Λέστερ πέθαναν περισσότεροι από 380 στη μικρή ενορία του Αγίου Λεονάρδου και πάνω από 400 στην ενορία του Ιερού Σταυρού [...]. Τότε ο επίσκοπος του Λίνκολν έδωσε άδεια σ' όλους τους ιερείς να κάνουν εξομολογήσεις και να συγχωρούν τις αμαρτίες, εκτός αν κάποιος χρωστούσε, οπότε ο ετοιμοθάνατος έπρεπε να κανονίσει τα χρέη του [...]. Εξαιτίας του φόβου για το θάνατο, έπεσαν οι τιμές σε όλα τα αγαθά. Κοπάδια από πρόβata και γελάδια γυρνούσαν ελεύθερα στους αγρούς και στις καλλιέργειες και δεν υπήρχε κανένας να τα μαζέψει [...]. Ολόκληρες σοδειές χάθηκαν στους αγρούς, γιατί δεν υπήρχαν χέρια [να τις μαζέψουν] [...]. Πολλά κτίρια στις πόλεις, μικρά και μεγάλα, έγιναν ερείπια, γιατί δεν υπήρχαν αρκετοί άνθρωποι να μείνουν σ' αυτά. Ερημώθηκαν επίσης και πολλά χωριά [...], γιατί οι κάτοικοί τους πέθαναν ή έφυγαν.

Χένρι Νάιτον, Χρονικό της Αγγλίας, έτος 1360

Πίνακας του Ρούμπενς με την Ζαν ντ' Αρκ. Μεταξύ των ετών 1618–1620, Ράλι (ΗΠΑ), Μουσείο Τέχνης της Βόρειας Καρολίνας.

Π 9.4

Εκατονταετής Πόλεμος (1337–1453)

Έτσι ονομάζεται ο πόλεμος που ξέσπασε ανάμεσα στην Αγγλία και τη Γαλλία το 1337, όταν ο Άγγλος βασιλιάς Εδουάρδος Γ΄ θέλησε να γίνει βασιλιάς στη Γαλλία. Ο Εδουάρδος Γ΄ υποστήριζε ότι, αφού δεν υπήρχε άμεσος κληρονόμος του Γάλλου βασιλιά (που είχε πεθάνει), αυτός ήταν ο νόμιμος διάδοχος στο θρόνο της Γαλλίας. Ο πόλεμος κράτησε εκατό περίπου χρόνια και έγινε στη Γαλλία. Ύστερα από πολλές ήττες οι Γάλλοι οργάνωσαν ξανά το στρατό τους και πήραν πίσω πολλές από τις περιοχές που είχαν χάσει. Τα τελευταία χρόνια του πολέμου, βασιλιάς στο θρόνο της Γαλλίας ήταν ο Κάρολος Ζ΄.

Μια νεαρή γυναίκα, η Ζαν ντ' Αρκ (ή Ιωάννα της Λορένης), έπαιξε σημαντικό ρόλο στον πόλεμο: έλεγε ότι έβλεπε οράματα και ότι είχε εντολή από το Θεό να διώξει τους Άγγλους από τη Γαλλία. Πήρε μέρος και η ίδια στον πόλεμο, αλλά την έπιασαν οι Άγγλοι, την καταδίκασαν ως μάγισσα και την έκαψαν. Οι Γάλλοι τη θεωρούν ηρωίδα και η Καθολική Εκκλησία την έκανε αγία.

Κοινωνικές συγκρούσεις: οι εξεγέρσεις στην ύπαιθρο και στις πόλεις

Αγροτικές εξεγέρσεις

Αγροτικές εξεγέρσεις ξέσπασαν στη Γαλλία το 1358 και στην Αγγλία το 1381. Οι αγρότες στην Αγγλία ξεσηκώνονται γιατί πρέπει να πληρώνουν κεφαλικό φόρο. Ο ιεροκήρυκας Τζον Μπολ κήρυξε μια **αγροτική μεταρρύθμιση** και την **κοινωνική ισότητα**. Οι αγρότες φτάνουν μέχρι το Λονδίνο και ο Άγγλος βασιλιάς υποχωρεί και καταργεί τη δουλοπαροικία. Στη συνέχεια όμως το αγροτικό κίνημα καταστέλλεται και οι ηγέτες του εκτελούνται. Στο κήρυγμα του Τζον Μπολ αναφέρεται και το παρακάτω απόσπασμα.

Π 9.5

Ο Τζον Μπολ [...] έλεγε: «Καλοί άνθρωποι, τα πράγματα δεν πάνε καλά στην Αγγλία και δε θα καλυτερέψουν όσο τα αγαθά δεν είναι κοινά και εξακολουθούν να υπάρχουν δουλοπάροικοι και άρχοντες [φεουδάρχες] [...]. Για ποιο λόγο αυτοί, τους οποίους ονομάζουμε άρχοντες, είναι μεγαλύτεροι αφέντες από εμάς; Γιατί το αξίζουν; Γιατί μας κρατούν σε δουλεία; Και αφού καταγόμαστε όλοι από έναν πατέρα και μία μητέρα, τον Αδάμ και την Εύα, γιατί μπορούν να λένε και να δείχνουν ότι είναι καλύτεροι άρχοντες από εμάς, πέρα από το ότι μας βάζουν να κερδίζουμε και να καλλιεργούμε αυτά που εκείνοι ξοδεύουν; Ντύνονται με βελούδα και με μεταξένια υφάσματα, με γούνες, ενώ εμείς είμαστε ντυμένοι με φτωχικά υφάσματα. Έχουν κρασιά, μπαχαρικά και καλό ψωμί, ενώ εμείς έχουμε σίκαλη και πίνουμε νερό. Μένουν σε ωραία σπίτια, ενώ εμείς κοπιάζουμε και δουλεύουμε κάτω από τη βροχή και τον αέρα στους αγρούς. Μας αποκαλούν δουλοπάροικους τους και μας χτυπούν, αν δεν εκτελούμε την υπηρεσία τους. Και δεν έχουμε ηγεμόνα που να μπορούμε να πούμε το παράπονό μας και να θέλει να μας ακούσει και να μας δικάσει. Ας πάμε στο βασιλιά μας, που είναι νέος. Να του δείξουμε την υποταγή μας και να του πούμε ότι θέλουμε να είναι αλλιώς τα πράγματα. Διαφορετικά θα βρούμε εμείς κάποιο φάρμακο.

Ζαν Φρουασάρ, Χρονικό, γύρω στο 1400

Φλάνδρα

Η Φλάνδρα είναι η περιοχή που βρίσκεται στα παράλια της Βόρειας Θάλασσας και σήμερα μοιράζεται ανάμεσα στο Βέλγιο, την Ολλανδία και τη Γαλλία. Οι κάτοικοι της ονομάζονται Φλαμανδοί.

B. Μετά την κρίση

Η οικονομία αλλάζει

Χάνσα

Οι πόλεις στη βόρεια Ευρώπη έφτιαχναν εμπορικές ενώσεις, τις χάνσες. Πιο γνωστή απ' όλες είναι η **Χάνσα των πόλεων της Βόρειας Θάλασσας και της Βαλτικής**, που ιδρύθηκε το 1356. Στην ακμή της είχε περισσότερες από 200 πόλεις και έναν τεράστιο εμπορικό στόλο.

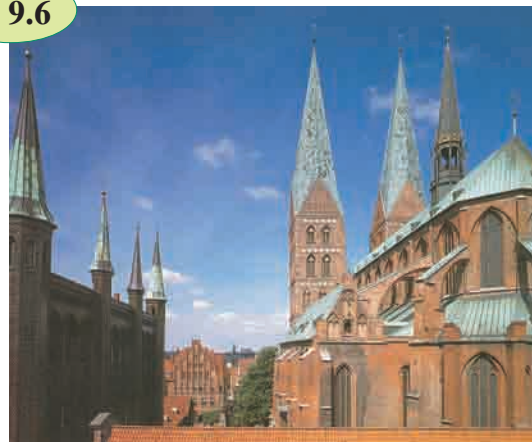
Το συγκεντρωτικό κράτος και το ξεκίνημά του

Πόλεμος των δύο Ρόδων

Έτσι ονομάζεται ο πόλεμος που ξέσπασε το 1455 ανάμεσα σε δυο οικογένειες (τους Λάνκαστερ και τους Γιορκ) για τον αγγλικό θρόνο. Ο πόλεμος αυτός ονομάστηκε έτσι γιατί οι Λάνκαστερ είχαν για έμβλημα ένα κόκκινο τριαντάφυλλο (ρόδο) και οι Γιορκ ένα άσπρο. Ο πόλεμος τέλειωσε το 1485 όταν στο θρόνο ανέβηκαν οι Τιδόν (μια άλλη οικογένεια αριστοκρατών) και δημιούργησαν δυναστεία.

Για τους Τιδόν θα μιλήσουμε στη σ. 172 του βιβλίου.

Π 9.6

Το Δημαρχείο (αριστερά) και ο καθεδρικός ναός (δεξιά) στην πόλη Λίμπεκ (Γερμανία), η οποία άνηκε στη Χάνσα των πόλεων της Βόρειας και της Βαλτικής Θάλασσας. Το Δημαρχείο χτίστηκε το 14ο αιώνα και ο καθεδρικός ναός ανάμεσα στο 1277 και το 1351.

Κοινοβούλιο

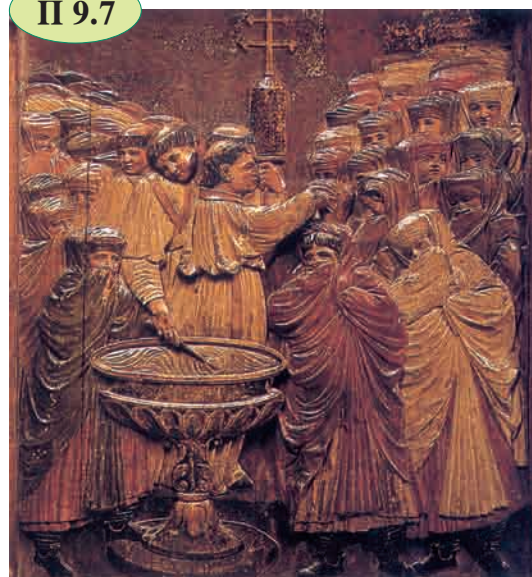
Συνέλευση στην οποία παίρνουν μέρος αντιπρόσωποι από τους πιο πλούσιους υπηκόους του βασιλιά. Αποφασίζουν για ζητήματα σχετικά με το βασίλειο και δίνουν την έγκρισή τους για τους φόρους που πρέπει να πληρώσουν στο βασιλιά.

Μουσουλμανικό κράτος της Γρανάδας

Το 1469 παντρεύτηκαν ο Φερδινάνδος, βασιλιάς στην Αραγόνα, και η Ισαβέλα, βασίλισσα στην Καστίλη. Έτσι, τα δύο βασίλεια ενώθηκαν. Το 1492 έκαναν εκστρατεία στο Νότο για να κατακτήσουν το βασίλειο τη Γρανάδας, το τελευταίο μουσουλμανικό κράτος στην Ιβηρική χερσόνησο.

Όταν κατέλαβαν τη Γρανάδα απαγόρευσαν σε όποιον δεν ήταν χριστιανός να μείνει στο κράτος τους. Όσοι Εβραίοι και μουσουλμάνοι θέλησαν να κρατήσουν τη θρησκεία τους διώχτηκαν. Οι Εβραίοι που διώχτηκαν πήγαν σε πόλεις στην Ιταλική χερσόνησο, στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (κυρίως στη Θεσσαλονίκη) και αργότερα στο Άμστερνταμ.

Π 9.7

Ξυλόγλυπτο που εικονίζει μουσουλμάνες να βαπτίζονται χριστιανές. 16ος αιώνας, Γρανάδα (Ισπανία), καθεδρικός ναός.

Η κρίση στην Εκκλησία και ο ουμανισμός

Ουμανιστές

Έτσι ονομάζουμε τους λόγιους που στο δεύτερο μισό του 15ου και το 16ο αιώνα μελετούν με κριτικό τρόπο τα γράμματα, την τέχνη και τα μαθηματικά, γιατί πιστεύουν ότι με τη γνώση η ανθρωπότητα προοδεύει. Ανακαλύπτουν τα αρχαία ελληνικά και λατινικά κείμενα και μελετούν κείμενα που είχαν ξεχαστεί.

Οι περισσότεροι ουμανιστές συνεχίζουν να γράφουν στα λατινικά, αλλά ορισμένοι συγγραφείς γράφουν στη γλώσσα τους.

Από τους πιο σημαντικούς ουμανιστές το 16ο αιώνα ήταν ο Έρασμος (περίπου 1466–1536). Το πιο σημαντικό του έργο είναι το Μωρίας Εγκώμιο (δηλαδή Ύμνος στην ανοησία). Σ' αυτό, με πολύ χιούμορ, κάνει κριτική στην εποχή του, ιδιαίτερα στην Εκκλησία, στους θεολόγους, στους ιερείς και στους καλόγερους. Ας δούμε ένα απόσπασμα.

Π 9.8

Πίνακας του ζωγράφου Χανς Χόλμπαϊν που εικονίζει τον Έρασμο. 1523, Παρίσι (Γαλλία), Μουσείο του Λούβρου.

Π 9.9

Όταν κάθε τόπος γυρεύει να έχει δικό του προστάτη άγιο, δεν βαστάει κι αυτό από την ίδια τρέλα; Κάθε άγιος με την ειδικότητά του, με τη δική του λατρεία και με τις δικές του τελετές. Ο ένας γιατρεύει τον πονόδοντο, ο άλλο ξέρει από λεχώνες, τούτος ξαναβρίσκει τα χαμένα πράγματα, εκείνος φανερώνει και γλιτώνει τους ναυαγούς, άλλος προστατεύει τα κοπάδια και [...] τελειωμό δεν έχουν. [...] Την ευτυχία των θεολόγων φτάνουν κι εκείνοι που ο [...] λαός φωνάζει καλόγερους ή μοναχούς. Επίθετα πολύ ακατάλληλα και τα δύο, γιατί οι πιο πολλοί απ' αυτούς δεν έχουν καμιά σχέση με τη θρησκεία, και τι σόι μοναχοί, αφού όπου πας κι όπου βρεθείς αυτούς βλέπεις. [...] Τόσο πολύ τους σιχαίνεται ο κόσμος που το 'χει μεγάλη γρουσουζιά να βρεθεί κανένας απ' αυτή τη φάρα στο δρόμο του. Αυτοί όμως σκοτίστηκαν. Έχουν μεγάλη ιδέα για το άτομό τους.

Έρασμος, *Μωρίας Εγκώμιο*, έτος 1511
Μετάφραση: Στρατής Τσίρκας

Αρχαία ελληνικά και λατινικά κείμενα

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Νικολό Μακιαβέλι περιγράφει πώς νιώθει όταν μελετάει τα αρχαία ελληνικά και λατινικά κείμενα.

Π 9.10

Όταν νυχτώνει γυρίζω στο σπίτι και μπαίνω στο γραφείο μου. Στο κατώφλι βγάζω τα βρώμικα και λασπωμένα παλιόρουχα που φοράω όλη μέρα, και βάζω ρούχα αντάξια Αυλής βασιλικής [...]. Έτσι, ντυμένος όπως πρέπει, μπαίνω στις αρχαίες Αυλές, ανάμεσα στους ανθρώπους της Αρχαιότητας. Εκεί με υποδέχονται με στοργή και βρίσκω τη μόνη τροφή που μου ταιριάζει [...]. Εκεί δεν νιώθω καμιά ντροπή να κουβεντιάζω μαζί τους και να τους ρωτώ [...]. Κι αυτοί, με την ανθρωπιά που τους διακρίνει, μου απαντούν.

Νικολό Μακιαβέλι, έτος 1513
Μετάφραση: Α. Αλεξάκης

Βοκάκιος (1313–1375)

Σπουδαίος συγγραφέας από τη Φλωρεντία, που γράφει στα ιταλικά. Το πιο γνωστό έργο του είναι το *Δεκαήμερο*, μια σειρά από διηγήματα. Μιλούν για μια ομάδα από άντρες και γυναίκες που έχουν φύγει από τη Φλωρεντία στην εξοχή για να γλιτώσουν από το «Μαύρο Θάνατο». Ένα απόσπασμα διαβάζουμε παρακάτω.

Π 9.11

Ήταν άλλοτε στη συνοικία του Αγίου Μπραγκάτσιου της Φλωρεντίας ένας νηματουργός, ονομαζόμενος Γιάννης Λοττερίγκης, άνθρωπος περισσότερο τυχερός στη δουλειά του παρά σοφός σ' άλλα πράγματα. Ο άνθρωπος [...] γινότανε πολύ συχνά πρόεδρος του τάγματος των Ψαλμωδών της Αγίας Μαρίας της Νέας και διεύθυνε τη σχολή τους [και έπαιρνε και] άλλα τέτοια μικροαξιώματα συχνά, πράγμα που τον έκαμε να θεωρεί τον εαυτό του για σπουδαίο. [Και] όλα αυτά [...] γινόντανε, γιατί, σαν εύπορος άνθρωπος, έκανε πολύ συχνά πλούσια τραπέζια στους καλόγερους.

Οι καλόγεροι αυτοί, για να του τσιμπολογούνε συχνά κανένα πανταλόνι, ή κανένα ράσο, ή καμιά κουκούλα, του μαθαίνανε μερικές καλές προσευχές, και του δίνανε το Πάτερ Ημών στη δημοτική, το άσμα του Αγίου Αλεξίου, το παράπονο του Αγίου Βερνάρδου, τον ύμνο της Οσίας Μαθίλδης και παρόμοια μικροπράγματα, που τα θεωρούσε πολύτιμα και τα διατηρούσε όλα για τη σωτηρία της ψυχής του με μεγάλη προφύλαξη.

Βοκάκιος, *Δεκαήμερο*, 14ος αιώνας
Μετάφραση: Γεράσιμος Σπαταλάς

Ο Ηγεμόνας του Μακιαβέλι

Ο Νικολό Μακιαβέλι γεννήθηκε το 1469 στη Φλωρεντία. Δε γνωρίζουμε πολλά για τις σπουδές του και τα νεανικά του χρόνια. Ξέρουμε ότι ήταν φτωχικά. Βρέθηκε σε πολλές δημόσιες θέσεις στη Φλωρεντία, όπου και πέθανε το 1527.

Το πιο σημαντικό έργο του είναι *Ο Ηγεμόνας*. Σ' αυτό ο Μακιαβέλι υποστηρίζει ότι ένας αρχηγός κράτους πρέπει πρώτα απ' όλα να φροντίζει να κρατήσει την εξουσία του. Για να το πετύχει αυτό δεν πρέπει να σταματάει μπροστά σε τίποτα και να μη διστάζει να χρησιμοποιεί κάθε μέσο. Από τότε ο όρος **μακιαβελισμός** χρησιμοποιείται στην πολιτική, όταν δεν υπάρχουν ηθικά όρια.

Φρανσουά Ραμπελέ (1494–1553)

Μοναχός που έγινε γιατρός. Έγραψε στα γαλλικά. Στο μυθιστόρημά του *Γαργαντούας και Πανταγκριέλ* σατιρίζει την Εκκλησία και εξυμνεί τον άνθρωπο, τη δύναμη αλλά και τις αδυναμίες του. Παρακάτω ας δούμε ένα απόσπασμα από το μυθιστόρημα αυτό.

Π 9.12

[Ο Γαργαντούας] ξόδευε λοιπόν τον καιρό του με τον εξής τρόπο: ξυπνούσε συνήθως μεταξύ οκτώ και εννιά το πρωί, είτε είχε φωτίσει είτε όχι [...]. Στη συνέχεια χοροπηδούσε, κλωτσοβολούσε και κυλιόταν πάνω στο στρώμα του, για να ξυπνήσουν καλύτερα τα αίματά του, και ντυνόταν σύμφωνα με την εποχή. Μ' ευχαρίστησή του όμως φορούσε μια φαρδιά και μακριά ρόμπα από χοντρό σγουρό μαλλί, φοδραρισμένη με γούνα αλεπουδίσι. Ύστερα χτενιζόταν με το χερένιο χτένι, δηλαδή με τα τέσσερα δάχτυλα και τον αντίχειρα μαζί, γιατί οι παιδαγωγοί του έλεγαν πως όποιος χτενίζεται αλλιώςτικα, πλένεται και καθαρίζεται, χάνει την ώρα του στον κόσμο ετούτο.

Φρανσουά Ραμπελέ, *Γαργαντούας και Πανταγκριέλ*, μεταξύ των ετών 1532 και 1552
Μετάφραση: Φ. Δρακονταειδής

Π 9.13

Τυπογραφία

Με την εφεύρεση αυτή εμφανίστηκε ένα νέο επάγγελμα, ο τυπογράφος. Αρκετοί траπεζίτες έδωσαν χρήματα για να στηθούν τυπογραφεία. Χαρακτηριστικό είναι το συμβόλαιο που υπογράφηκε το 1478 ανάμεσα στον τυπογράφο Λεονάρδο της Ρατισβόνης και στον траπεζίτη Νικόλαο από τη Φρανκφούρτη.

Π 9.15

Ο άρχοντας Νικόλαος δεσμεύτηκε [υποχρεώνεται από το συμβόλαιο που υπέγραψε] να πληρώσει στον αρχιμάστορα Λεονάρδο για την εργασία του [...] 243 χρυσά δουκάτα και να του προσφέρει όλο το χαρτί που θα του χρειαστεί για τα βιβλία. Από τα 930 βιβλία της παραγωγής, ο άρχοντας Νικόλαος θα πάρει τα 910 και τα υπόλοιπα θα ανήκουν στον αρχιμάστορα Λεονάρδο [...]. Κάθε φορά που ο αρχιμάστορας Λεονάρδος θα παραδίδει στον άρχοντα Νικόλαο μια πλήρη παρτίδα βιβλίων, εκείνος θα του δίνει πέντε δουκάτα, μέχρι να πληρωθεί όλο το ποσό των 243 δουκάτων [...]. Αν υπάρξουν σελίδες που δε θα είναι τυπωμένες ή θα είναι μουτζουρωμένες ή που δε θα αρέσουν στον άρχοντα Νικόλαο, ο αρχιμάστορας Λεονάρδος είναι υποχρεωμένος να τις ξανατυπώσει με δικά του έξοδα και με χαρτί που θα του δώσει ο άρχοντας Νικόλαος.

Συμβόλαιο, έτος 1478

Π 9.14

Γ. Η Αναγέννηση

Μαικήνες

Το 14ο και το 15ο αιώνα, οι πρίγκιπες, οι κυβερνήτες στις πόλεις, οι αριστοκράτες αλλά και ορισμένοι πλούσιοι έμποροι προστατεύουν τα γράμματα και τις τέχνες. Αυτό γίνεται πρώτα στην Ιταλία, όπου ήδη από το 14ο αιώνα οι πλούσιοι έμποροι υποστηρίζουν τους καλλιτέχνες. Η σχέση του μαικήνα με τον καλλιτέχνη χαρίζει πολιτικό γόητρο στον πρώτο και καλύτερη οικονομική και κοινωνική θέση στο δεύτερο.

Δ. Οι «ανακαλύψεις»

Προκολομβιανός πολιτισμός

Έτσι ονομάζουμε τους πολιτισμούς που υπήρχαν στην κεντρική και νότια Αμερική πριν την ανακάλυψη ο Χροστόφορος Κολόμβος. Οι πολιτισμοί αυτοί ήταν πολύ διαφορετικοί μεταξύ τους. Οι κάτοικοι στην Αμερική μιλούσαν πολλές και διαφορετικές γλώσσες. Οι περισσότεροι ήταν οργανωμένοι σε φυλές. Άλλοι ήταν κυνηγοί, άλλοι κτηνοτρόφοι ή γεωργοί. Ξεχωρίζουν όμως τρεις πολιτισμοί που δημιούργησαν κράτη: οι **Μάγια**, οι **Αζτέκοι** και οι **Ίνκα**.

Σήμερα δεν ξέρουμε πολλά για τους πολιτισμούς αυτούς. Όσα γνωρίζουμε προέρχονται κυρίως από αρχαιολογικά ευρήματα. Οι Ισπανοί που κατέκτησαν τα κράτη αυτά το 16ο αιώνα επέβαλαν στους κατακτημένους τη γλώσσα και τη θρησκεία τους και κατέστρεψαν τον πολιτισμό τους.

Στην εικόνα Π 9.13 η πρώτη σελίδα από την αρχή της «Ιλιάδας» και στην Π 9.14 η πρώτη σελίδα από την «Οδύσσεια». Και τα δυο βιβλία εκδόθηκαν το 1488 στη Βενετία.

Π 9.16

Η προκολομβιανή Αμερική

Ο πολιτισμός των Αζτέκων

Το κράτος των Αζτέκων ιδρύθηκε το 13ο αιώνα. Στην κοινωνία τους την ανώτερη θέση είχαν οι αριστοκράτες και οι ιερείς. Η οικονομία βασιζόταν στη γεωργία και στο εμπόριο. Οι Αζτέκοι ανέπτυξαν ιδιαίτερα τη χρυσοχοΐα και είχαν ιερογλυφική γραφή. Οι Ισπανοί κατέστρεψαν τον πολιτισμό των Αζτέκων το 1520–1521.

Ο πολιτισμός των Μάγια

Οι Μάγια ζούσαν στο σημερινό νότιο Μεξικό. Ο πολιτισμός τους έφτασε σε μεγάλη ακμή τον 7ο αιώνα. Οι Μάγια είχαν πόλεις-κράτη που τις κυβερνούσαν βασιλιάδες. Η οικονομία τους βασιζόταν στη γεωργία, στο εμπόριο και στη βιοτεχνία. Οι Μάγια ασχολήθηκαν με την αστρονομία (είχαν βρει ότι η γη γυρίζει γύρω από τον ήλιο σε 365 ημέρες) και τα μαθηματικά και είχαν τη δική τους ιερογλυφική γραφή. Οι Ισπανοί κατέκτησαν τους Μάγια και κατέστρεψαν τον πολιτισμό τους ανάμεσα στο 1541 και το 1546.

Ο πολιτισμός των Ίνκα

Το κράτος των Ίνκα ιδρύθηκε το 13ο αιώνα και στα μέσα του 16ου αιώνα ήταν μια πραγματική αυτοκρατορία, που κυβερνούσε διάφορους λαούς σε μια πολύ μεγάλη έκταση. Το κράτος των Ίνκα είχε ισχυρή κεντρική εξουσία και οργανωμένο στρατό. Επικεφαλής ήταν ο βασιλιάς που είχε θρησκευτική, στρατιωτική και πολιτική εξουσία. Η οικονομία βασιζόταν στη γεωργία, στα ορυχεία και στη βιοτεχνία. Οι Ίνκα έφτιαξαν πολλά δημόσια έργα. Ο πολιτισμός τους όμως δεν είχε γραφή. Οι Ισπανοί κατέκτησαν την αυτοκρατορία των Ίνκα το 1532–1572. Με την ισπανική κατάκτηση ο πολιτισμός των Ίνκα καταστράφηκε.

Σφαγές

Πολλοί μάρτυρες, που είδαν τις σφαγές με τα μάτια τους, περιγράφουν πώς κατέστρεψαν οι Ισπανοί τους ντόπιους. Αρκετοί προσπάθησαν να σταματήσουν τις σφαγές, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Ο πιο γνωστός από αυτούς είναι ο Ισπανός ιερέας **Βαρθολομαίος ντε Λας Κάζας**. Το βιβλίο που έγραψε για τις αποικίες και όσα είδε κυκλοφόρησε στα μέσα του 16ου αιώνα σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες και διαβάστηκε πολύ. Ένα απόσπασμα από αυτό το βιβλίο διαβάζουμε στη συνέχεια.

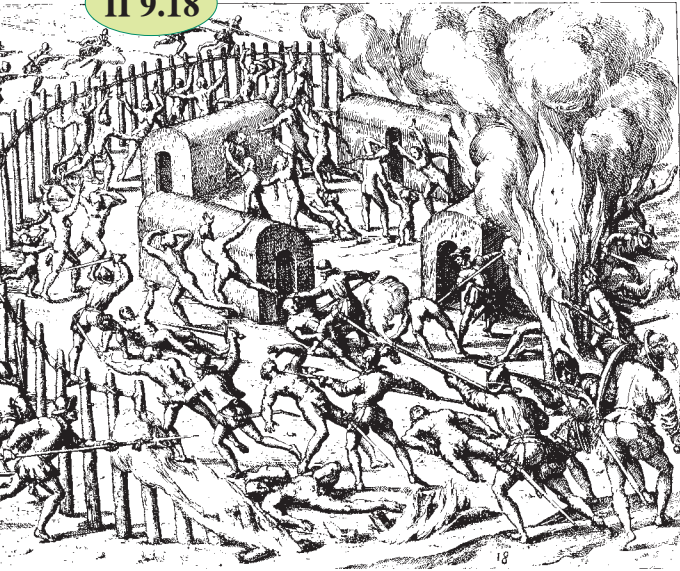
Χαρακτικό που εικονίζει ντόπιους στην Αμερική να ετοιμάζουν το φαγητό τους. Η εικόνα προέρχεται από βιβλίο που εκδόθηκε το 1594.

Π 9.17

Π 9.18

Ισπανοί κάνουν επίθεση σε ένα χωριό Ινδιάνων στην Αμερική. Η εικόνα προέρχεται από βιβλίο που εκδόθηκε το 1594.

Π 9.19

Οι χριστιανοί με τ' άλογά τους, τα σπαθιά τους και τα ακόντια άρχισαν τους σκοτωμούς και αγριότητες άγνωστες στους Ινδιάνους. Έμπαιναν στα χωριά και δεν άφηναν, ούτε γέρους, ούτε γυναίκες εγκύους ή ετοιμόγεννες που δεν ξεκοίλιαζαν και κατακομμάτιαζαν, σαν να είχαν να κάνουν με πρόβατα που είχαν καταφύγει στις μάντρες τους [...]. Και να πώς σκότωναν κατά κανόνα τους άρχοντες: Έκαναν σχάρα από βέργες [...] τους έδεναν εκεί, άναβαν σιγανή φωτιά, για να ξεψυχήσουν σιγά σιγά, μέσα στα ουρλιαχτά που τους προκαλούσαν αυτά τα φρικτά βασανιστήρια [...]. Όσα διηγήθηκα τα είδα εγώ ο ίδιος και ακόμη άπειρα άλλα.

Βαρθολομαίος ντε Λας Κάζας, *Η καταστροφή των Ινδιάνων*, έτος 1552

Μετάφραση: Πηνελόπη Μαξίμου

Ινδίες

Μέχρι το 13ο αιώνα στις Ινδίες υπήρχαν πολλά κράτη που συχνά πολεμούσαν μεταξύ τους. Κυρίαρχη θρησκεία ήταν ο **ινδουισμός**. Ο ινδικός πολιτισμός επηρέασε τον αραβοϊσλαμικό κόσμο αλλά και πολλές χώρες στη νοτιοανατολική Ασία.

Στις αρχές του 13ου αιώνα μουσουλμάνοι κατέκτησαν τις βόρειες Ινδίες και ίδρυσαν το **Σουλτανάτο του Δελχί (1206–1526)**.

Στην περιοχή διαδόθηκε το ισλάμ. Στις νότιες Ινδίες συνέχισαν να υπάρχουν ινδουιστικά βασίλεια, που συχνά πολεμούσαν με το Σουλτανάτο του Δελχί.

Το 1526 στις βόρειες Ινδίες ιδρύθηκε το κράτος των **Μογγόλων των Ινδιών (1526–1858)**, με πρωτεύουσα την Άγκρα. Το κράτος αυτό είχε ισχυρή κεντρική διοίκηση. Η οικονομία βασιζόταν στη γεωργία, τη βιοτεχνία και το εμπόριο.

Από τις Ινδίες εξαγόταν

ζάχαρη
μπαχαρικά
λουλάκι
υφάσματα

Π 9.20

Ο ινδουιστικός ναός Μπραντισβάρρα. 1025 περίπου, Ινδία, περιοχή Γκανγκαϊκοντακολαπούραμ.

Π 9.21

Π 9.22

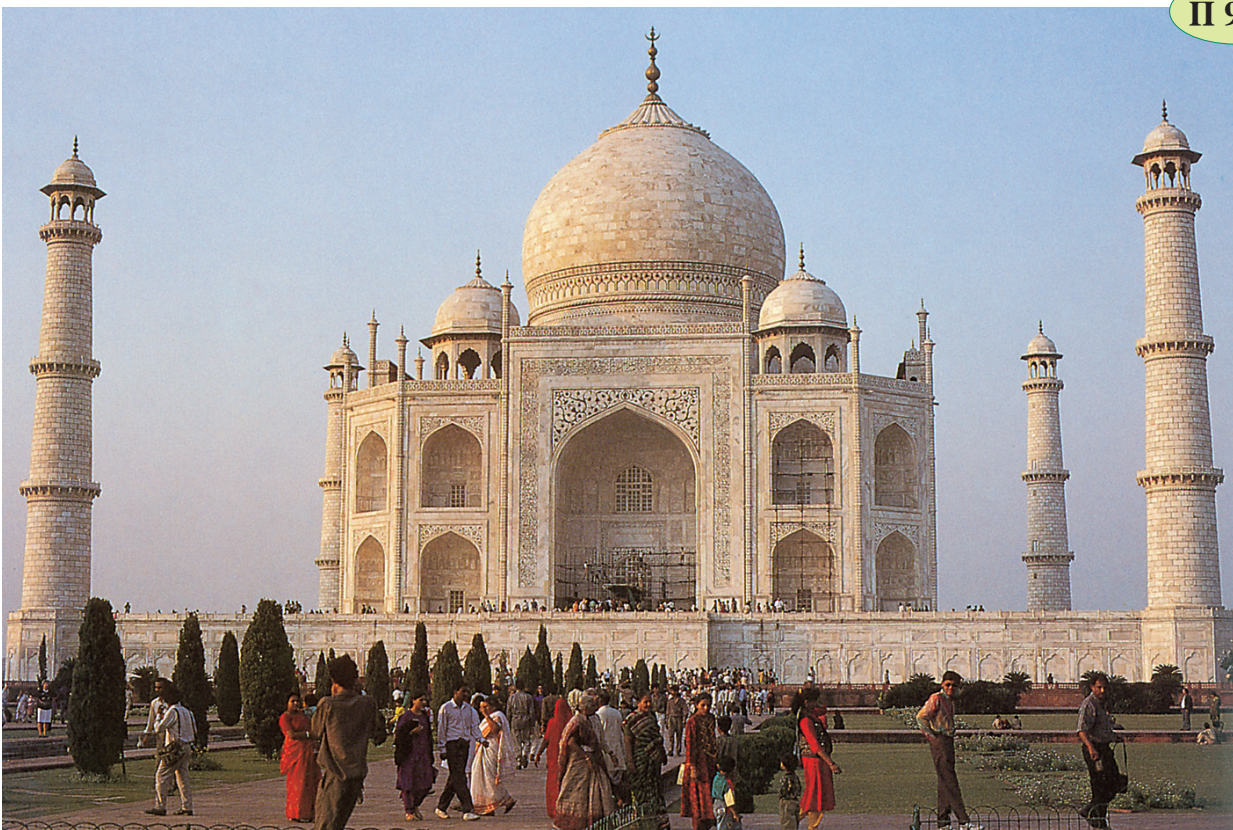

Το Μουσολείο του Χουμαγιούν (1530–1556), Μογγόλου σουλτάνου των Ινδιών. Μεταξύ 1562–1571, Δελχί (Ινδία).

Μικρογραφία με ένα Μογγόλο σουλτάνο των Ινδιών να επιβλέπει το μαγείρεμα. Μεταξύ 1500–1510, Λονδίνο (Μεγάλη Βρετανία), Βρετανική Βιβλιοθήκη.

Από το 16ο αιώνα έμποροι από τη δυτική Ευρώπη κυριαρχούν στο θαλάσσιο εμπόριο με τις Ινδίες. Οι Μογγόλοι σουλτάνοι των Ινδιών δεν μπόρεσαν να τους αντιμετωπίσουν, γιατί δεν είχαν στόλο. Το κράτος των Μογγόλων των Ινδιών άρχισε να παρακμάζει στα τέλη του 17ου αιώνα. Το 19ο αιώνα όλα τα κράτη των Ινδιών πέρασαν στα χέρια της Αγγλίας, η οποία είχε αναπτύξει από το 17ο αιώνα εμπορικές δραστηριότητες στην περιοχή.

Π 9.23

Το Τατζ Μαχάλ χτίστηκε κοντά στην Άγκρα (Ινδία) από το Μογγόλο σουλτάνο Σαχτζαχάν (1627–1656) για να θάψει εκεί τη σύζυγό του. Είναι ένα συγκρότημα από κτίρια (μαουσολείο, τέσσερις μιναρέδες, δύο τζαμιά) και έχει χτιστεί πάνω σε μια επίπεδη έκταση καλυμμένη με μάρμαρο. Γύρω γύρω έχει ένα μεγάλο κήπο. Το κτίριο είναι φτιαγμένο από άσπρο μάρμαρο και ο τρούλος του είναι σκεπασμένος με χρυσό. Το Τατζ Μαχάλ θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα έργα για την παγκόσμια αρχιτεκτονική κληρονομιά. Μεταξύ των ετών 1631–1657.

Π 9.24

Κομμάτι από ζωγραφισμένο ρολό για ταπετσάρια: εικονίζει ένα τοπίο στην Κίνα με δύο ανθρώπινες φιγούρες. 16ος αιώνας, Κολονία (Γερμανία), Μουσείο της Τέχνης της Άπω Ανατολής.

Κίνα

Από το 1368 μέχρι το 1644 την Κίνα κυβέρνησε η **δυναστεία των Μινγκ**, οι οποίοι δημιούργησαν ισχυρή κεντρική διοίκηση. Οι Μινγκ ενδιαφέρθηκαν για τη γεωργία: προστάτεψαν τους αγρότες από τους μεγάλους γαιοκτήμονες και τότε άρχισαν να καλλιεργούνται και νέα είδη (π.χ. καλαμπόκι, καπνός, πατάτα). Στην αρχή οι Μινγκ δε βοήθησαν το διεθνές εμπόριο. Σιγά σιγά όμως άφησαν τους έμπορους από τη δυτική Ευρώπη να κάνουν εμπόριο στο κράτος τους. Η Κίνα έκανε εξαγωγές τσάι, βαμβακερά υφάσματα και πορσελάνες και έκανε εισαγωγές κυρίως μπαχαρικά και πρώτες ύλες. Στην εποχή των Μινγκ άκμασαν και τα γράμματα και οι τέχνες. Από τα μέσα του 15ου αιώνα το κράτος των Μινγκ άρχισε να παρακμάζει. Η δυναστεία των Μινγκ έπαψε να υπάρχει το 1644.

Π 9.25

Κινέζικο κουτί με πλούσια διακόσμηση που το χρησιμοποιούσαν για να μεταφέρουν φαγητό. Δεύτερο μισό 14ου αιώνα, Κολονία (Γερμανία), Μουσείο της Τέχνης της Άπω Ανατολής.

Π 9.26

Βεντάλια από επίχρυσο χαρτί, που εικονίζει ανθρώπους από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Ιαπωνίας να φορούν πολυτελή ρούχα. 17ος-18ος αιώνας, Συλλογή Ρέγκενζμπουργκ (Γερμανία).

Ιαπωνία

Το πρώτο κράτος στα νησιά της Ιαπωνίας ιδρύθηκε γύρω στο έτος **300**. Ο κινέζικος πολιτισμός επηρέασε πολύ την Ιαπωνία. Από τον 8ο αιώνα δημιουργείται στην Ιαπωνία ισχυρή κεντρική διοίκηση, αλλά από το 12ο αιώνα την πραγματική εξουσία στη χώρα έχουν στρατιωτικοί ηγέτες. Οι σαμουράι (μεγάλοι γαιοκτήμονες) χτίζουν οχυρωμένα αρχοντικά στην ύπαιθρο. Οι σαμουράι πολεμούν συνεχώς μεταξύ τους.

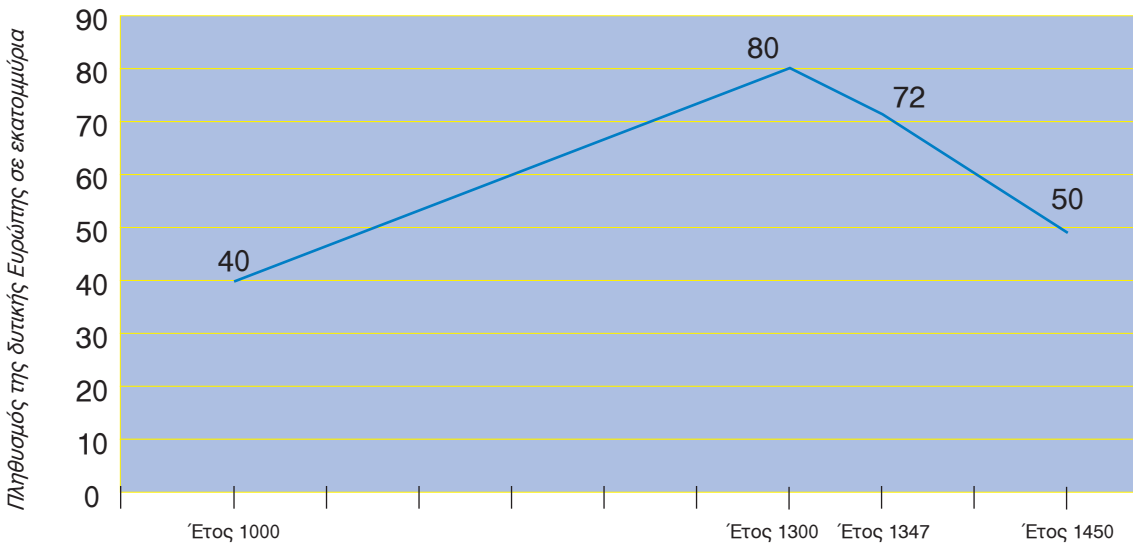
Από το 1603 η κεντρική διοίκηση αρχίζει να γίνεται και πάλι ισχυρή. Η οικονομία, το εμπόριο και η βιοτεχνία αναπτύσσονται. Η Ιαπωνία όμως **μένει κλειστή για τους εμπόρους** από τη **δυτική Ευρώπη μέχρι το 1854**. Μέχρι τότε μόνο μόνο έμποροι από την Ολλανδία μπορούν να κάνουν εμπόριο στο λιμάνι Ναγκασαάκι.

Εξάφυλλη πόρτα από επίχρυσο χαρτί, ζωγραφισμένη με χρωματιστό μελάνι. Εικονίζει διπλωμένα κιμονό, τα παραδοσιακά ρούχα των Γιαπωνέζων. 17ος αιώνας, Τόκιο (Ιαπωνία), Μουσείο Ιντερμίτσου.

Π 9.27

- 1 α) Παρατηρήστε προσεκτικά το παρακάτω διάγραμμα. Πόσο πληθυσμό είχε η δυτική Ευρώπη το 1300 και πόσο το 1450;
 β) Διαβάστε τις πηγές Π 9.1 και Π 9.3. Ποιοι τις έγραψαν και πότε; Είναι πηγές σύγχρονες με τα γεγονότα που αναφέρουν ή μεταγενέστερες από αυτά; γ) Ποιες πληροφορίες από τις πηγές αυτές μας βοηθούν να ερμηνεύσουμε το διάγραμμα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

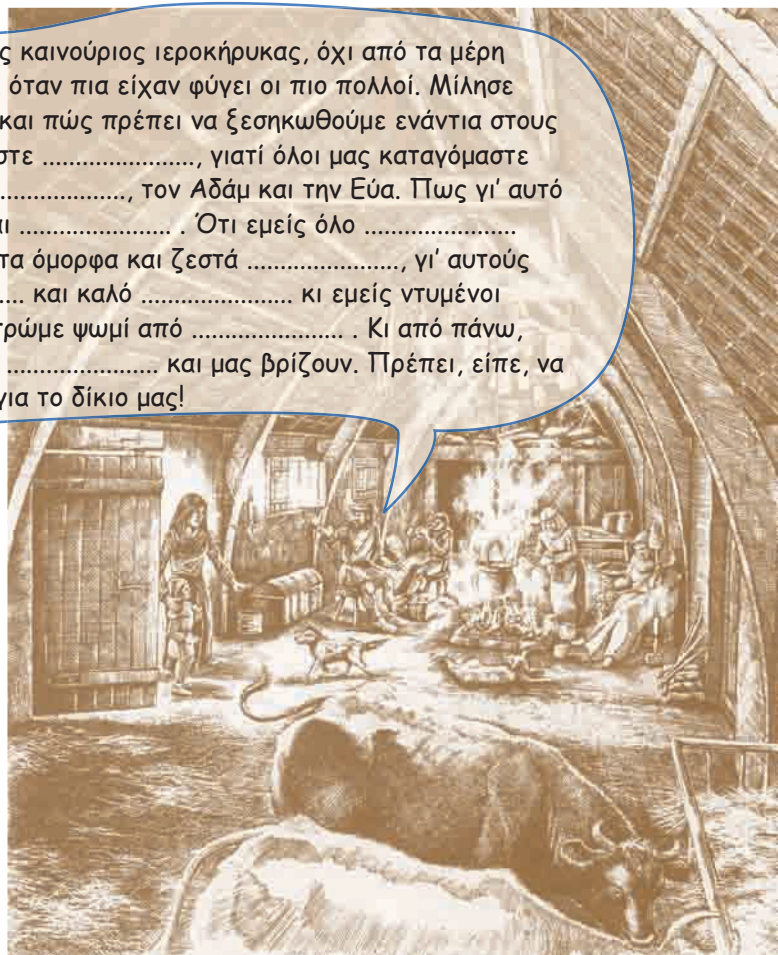
- 2 α) Διαβάστε την πηγή Π 9.3. Ποιος έγραψε την πηγή και πότε; Είναι μια πηγή σύγχρονη με τα γεγονότα που αναφέρει ή μεταγενέστερη;
 β) Ο Άρθουρ είναι παντρεμένος με την Ελίζαμπεθ και έχουν τρία παιδιά: τον Όλιβερ 11 χρόνων, τη Μαίρη 9 χρόνων και την Κάθριν 6 χρόνων. Είναι αγρότες και ζουν σε ένα χωριό στη νότια Αγγλία. Εξαιτίας της πανούκλας μαζεύουν όσα πράγματα μπορούν και φεύγουν από το χωριό τους για να πάνε στη βόρεια Αγγλία, σ' ένα θείο της Ελίζαμπεθ, το Φίλιπ Ντεπ. Φτάνουν στο χωριό του Φίλιπ Ντεπ, έπειτα από ένα δύσκολο και κουραστικό ταξίδι που κράτησε πολλές μέρες. Όταν φτάνουν εκεί μιλάνε για όσα πέρασαν. Χωριστείτε σε ομάδες (4–5 άτομα) και με στοιχεία από τις πηγές Π 9.1, Π 9.2, Π 9.3 και Π 9.4, γράψτε ένα κείμενο (100–110 λέξεις) για όσα είδαν στο ταξίδι τους.

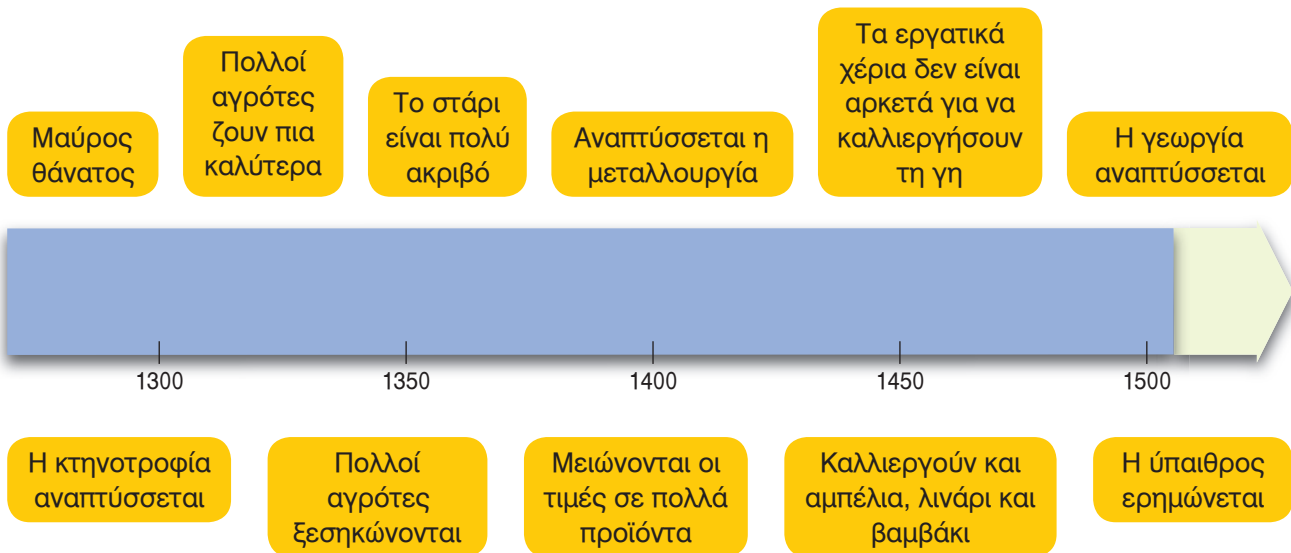

- 3 α) Διαβάστε την πηγή Π 9.5. Ποιος την έγραψε και πότε; Είναι μια πηγή σύγχρονη με τα γεγονότα που αναφέρει ή μεταγενέστερη; β) Είσαι ο Τόμας Σολς, 26 ετών, παντρεμένος με τη Μάριον. Και οι δύο είστε φτωχοί δουλοπάροικοι σ' έναν άρχοντα στη νότια Αγγλία. Μια μέρα, στην εκκλησία όπου πηγαίνεις, ακούς το κήρυγμα του Τζον Μπολ. Το μεσημέρι που γυρνάς σπίτι σου μιλάς στη γυναίκα σου τη Μάριον για όσα άκουσες. Μπορείς να συμπληρώσεις στο παρακάτω κείμενο τα κενά;

Σήμερα στην εκκλησία ήταν κι ένας καινούριος ιεροκήρυκας, όχι από τα μέρη μας, ο Τζον Μπολ. Μίλησε τελευταίος, όταν πια είχαν φύγει οι πιο πολλοί. Μίλησε για την αδικία που υπάρχει στην Αγγλία και πώς πρέπει να ξεσηκωθούμε ενάντια στους ..... μας. Είπε ότι όλοι μας είμαστε ....., γιατί όλοι μας καταγόμαστε από τον ίδιο ..... και την ίδια ....., τον Αδάμ και την Εύα. Πως γι' αυτό δεν πρέπει να υπάρχουν ..... και ..... . Ότι εμείς όλο ..... και αυτοί μόνο ..... . Γι' αυτούς τα όμορφα και ζεστά ....., γι' αυτούς τα ....., αυτοί τρώνε ..... και καλό ..... κι εμείς ντυμένοι ....., πίνουμε ..... και τρώμε ψωμί από ..... . Κι από πάνω, όταν δεν κάνουμε κάτι που θέλουν, μας ..... και μας βρίζουν. Πρέπει, είπε, να ξεσηκωθούμε και να πολεμήσουμε για το δίκιο μας!

- 4 Τοποθετήστε στην κατάλληλη θέση στην ιστορική γραμμή τα παρακάτω γεγονότα:

- 5 α) Διαβάστε την πηγή Π 9.15. Τι είδους πηγή είναι; Πότε γράφτηκε; Είναι σύγχρονη με τα γεγονότα που αναφέρει ή μεταγενέστερη; β) Σε 135 βιβλία που τύπωσε ο Λεονάρδο με την *Οδύσεια* του Ομήρου υπάρχουν κάποια προβλήματα: οι σελίδες 81 και 86 είναι λευκές, οι σελίδες 173, 171 και 205 έχουν μπουζούρες και δύο εικόνες, στις σελίδες 76 και 217, έχουν τυπωθεί ανάποδα. Τι πρέπει να κάνει ο Λεονάρδο; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- 6 Ποια από τα έργα 9.20, 9.22, 9.23, 9.24, 9.26, 9.30, 9.32, 9.33, 9.34, 9.35, 9.38, 9.39, 9.40, 9.41, 9.42, 9.43, 9.44, 9.45, 9.46, 9.48, 9.49, 9.50, 9.52, 9.55 και 9.56 έχουν θέμα από την ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα, ποια θρησκευτικό θέμα και ποια θέμα από τη σύγχρονη ζωή στην εποχή τους;

- 7 Παρατηρήστε προσεκτικά το διπλανό έργο, που ζωγραφίστηκε στον 20ό αιώνα, αλλά θυμίζει ένα πολύ γνωστό πίνακα της Αναγέννησης. Μπορείτε να τον βρείτε; Συζητήστε στην τάξη για τις ομοιότητες και τις διαφορές που παρατηρείτε ανάμεσά τους.

- 8 Διαβάστε προσεκτικά το παρακάτω κείμενο.

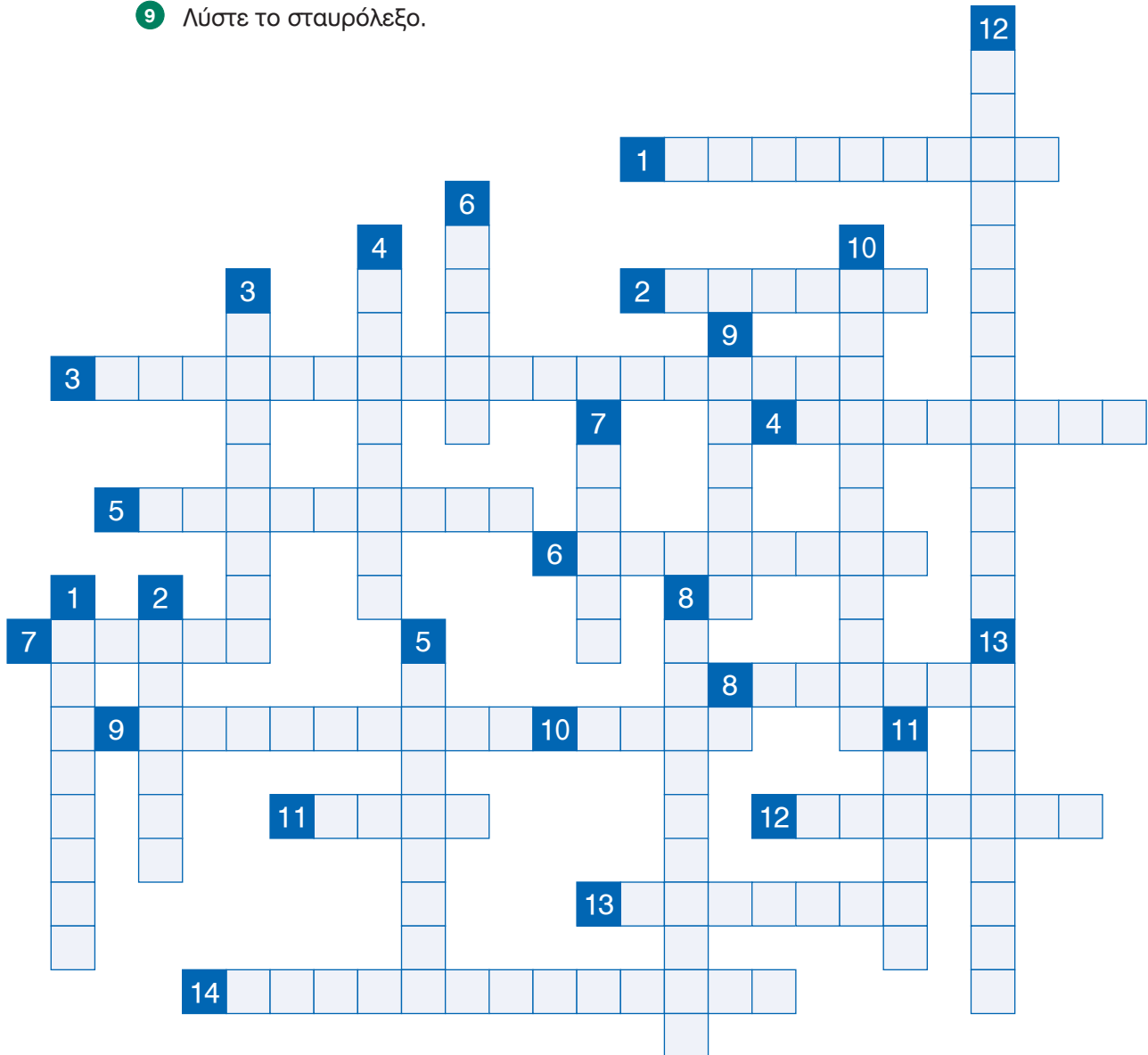
Ο άρχοντας Σφόρτσα, αναγνωρίζοντας το [...] ενδιαφέρον του Λεονάρντο [ντα Βίντσι] για τη μαγειρική, του αναθέτει να [...] αναμορφώσει την κουζίνα του παλατιού του. Ο ζωγράφος, ενθουσιασμένος, κάνει έναν κατάλογο των αναγκών που θεωρεί πως πρέπει να καλύπτει η [...] κουζίνα: «... χρειάζεται μόνιμη παροχή βραστού νερού, το πάτωμα πρέπει να είναι πάντοτε καθαρό. Πρέπει να επινοηθούν εργαλεία που να καθαρίζουν, να πολτοποιούν, να κόβουν φέτες, να βγάζουν τα φλούδια και να κομματιάζουν. Μετά απαιτείται κάποια μηχανή που θα καθαρίζει την κουζίνα από τις μυρωδιές και θα της αποδίδει μια γλυκιά ατμόσφαιρα, χωρίς καπνούς. Και έπειτα έρχεται η μουσική. Οι άνθρωποι αποδίδουν καλύτερα και είναι πιο ευτυχισμένοι ακούγοντας μουσική. Τέλος απαιτείται κάποιο εργαλείο που θα αποκλείει τα βατράχια από τα βαρέλια με το πόσιμο νερό...».

Αγλαΐα Κρεμέζη, Συνταγές και ιστορίες για μάγειρες με ανησυχίες, Ωκεανίδα, Αθήνα 1993

- α) Ποιος έγραψε το κείμενο και πότε; Ποιο είναι το θέμα του; Το κείμενο μπορεί να θεωρηθεί μια ιστορική πηγή για το Λεονάρντο ντα Βίντσι και την εποχή του; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- β) Ποιες από τις μηχανές που σχεδίασε ο Λεονάρντο ντα Βίντσι υπάρχουν (ίδιες ή με παραλλαγές) σε μια σύγχρονη κουζίνα;

9 Λύστε το σταυρόλεξο.

Οριζόντια

- ① Έτσι λέγεται το έργο στην πηγή Π 9.11.
- ② Εικονίζεται στο πάνω μέρος της εικόνας 9.32.
- ③ Το όνομα και το επώνυμο του ζωγράφου που έκανε τους πίνακες 9.34 και 9.35 (δύο λέξεις).
- ④ Ο συγγραφέας της πηγής Π 9.11.
- ⑤ Πόλη στην Ιταλική χερσόνησο, πολύ σημαντική για την Αναγέννηση.
- ⑥ Το επίθετο του ζωγράφου που έκανε τους πίνακες 9.54, 9.55 και 9.56.
- ⑦ Το θέμα του πίνακα 9.55.
- ⑧ Η αλληγορία της ..., έτσι ονομάζεται ο πίνακας 9.32.
- ⑨ Είναι οι τρεις άντρες που εικονίζονται στον πίνακα 9.31.
- ⑩ Το επίθετο του ζωγράφου που έκανε τους πίνακες 9.51, 9.52 και 9.53.
- ⑪ Η φιγούρα δεξιά στην εικόνα 9.39.
- ⑫ Ο συγγραφέας της πηγής Π 9.9.
- ⑬ Το επίθετο του γλύπτη που έκανε το άγαλμα στην εικόνα 9.28.
- ⑭ Το όνομα του ζωγράφου που έκανε τα έργα στις εικόνες 9.38, 9.39 και 9.40 (δύο λέξεις).

Κάθετα

- ① Το επίθετο του ζωγράφου που έκανε τα έργα στις εικόνες 9.48 και Π 9.8.
- ② Το όνομα του ζωγράφου που έκανε τα έργα στις εικόνες 9.41, 9.42 και 9.43.
- ③ Η φιγούρα αριστερά στην εικόνα 9.39.
- ④ Έτσι λέγονται οι πίνακες 9.41, 9.42, 9.46 και 9.47.
- ⑤ Η φιγούρα στο κέντρο στην εικόνα 9.33.
- ⑥ Το θέμα του πίνακα 9.54.
- ⑦ Η φιγούρα αριστερά στην εικόνα 9.32.
- ⑧ Το επίθετο του ζωγράφου που έκανε τα έργα στις εικόνες 9.32 και 9.33.
- ⑨ Το επίθετο του ζωγράφου που έκανε τον πίνακα 9.50.
- ⑩ Η εκκλησία στην εικόνα 9.25 (δύο λέξεις).
- ⑪ Εικονίζεται στα γλυπτά 9.26 και 9.38.
- ⑫ Έτσι λέγεται η πηγή Π 9.9 (δύο λέξεις).
- ⑬ Ο ... είναι το πιο σημαντικό έργο του Νικολό Μακιαβέλι.

- 10 Συμπληρώστε τα κενά στις λεζάντες των εικόνων.

Πίνακας του Ριντόλφο Γκιρλαντάγιο με το Χριστόφορο Κολόμβο, που ανακάλυψε την ..... το ..... Ο Κολόμβος όμως νόμιζε ότι έφτασε στις ..... και γι' αυτό ονόμασε τους ..... που κατοικούσαν εκεί ..... Γένοβα (Ιταλία), Ναυτικό Μουσείο.

Εικόνα από βιβλίο που εκδόθηκε το 1584 με τον ..... Βεσπούτσι. Ο Βεσπούτσι κατάλαβε ότι ο Χριστόφορος Κολόμβος δε βρήκε τις ....., αλλά μια νέα ήπειρο που ονομάστηκε προς τιμήν του .....

Εικόνα από βιβλίο που εκδόθηκε το 1646 με το Βάσκο ντα Γκάμα. Ο Βάσκο ντα Γκάμα το 1497 έφτασε στις ..... κάνοντας το γύρο της .....

11 Δείξτε στον χάρτη πού αναπτύχθηκαν οι πολιτισμοί για τους οποίους μας δίνουν πληροφορίες οι πηγές.

Οι περισσότεροι από τους ναούς των Μάγια ήταν πυραμίδες. Στην εικόνα μια πυραμίδα των Μάγια. Οι Μάγια ανέπτυξαν την αρχιτεκτονική (παλάτια, ναοί), τη γλυπτική, την κατασκευή αγγείων και διακοσμούσαν τα δημόσια κτίρια με τοιχογραφίες. 10ος αιώνας, Μεξικό.

Αγαλμα των Αζτέκων, που παριστάνει έναν πολεμιστή με μορφή αετού. Γύρω στο 1480, Πόλη του Μεξικού (Μεξικό), Μουσείο Τέμπλο Μαγιόρ.

Γλυπτό που εικονίζει το θεό του Κάτω Κόσμου των Μάγια. Περίπου 690, Πόλη του Μεξικού (Μεξικό), Εθνικό Ανθρωπολογικό Μουσείο.

Γλυπτό των Αζτέκων με θέμα τον ήλιο. Γύρω στο 1500, Πόλη του Μεξικού (Μεξικό), Εθνικό Ανθρωπολογικό Μουσείο.

Εικονογραφημένο αγγείο των Μάγια. 8ος αιώνας, Ουάσινγκτον (ΗΠΑ), Συλλογή του Ιδρύματος Ντάμπартον Όουκς.

Αζτέκινη μάσκα, που παρουσιάζει το θεό της ημέρας. 15ος αιώνας, Λονδίνο (Μεγάλη Βρετανία), Μουσείο της Ανθρωπότητας.

[14ος – 15ος αιώνας]

- 12 Παρατηρήστε προσεκτικά τις εικόνες, α) Τι είδους πηγές είναι; Τι εικονίζουν; β) Συμπληρώστε τις λεζάντες τους.

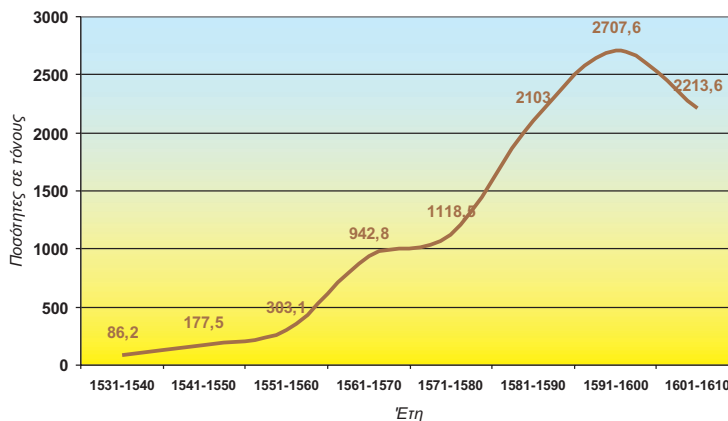

Εικόνα από βιβλίο που εκδόθηκε το 1558. Βλέπουμε .....

Εικόνα από βιβλίο που εκδόθηκε το 1572. Βλέπουμε .....

- 13 Μελετήστε το διάγραμμα και απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

Το ασήμι που έφτασε από την Αμερική στην Ισπανία από το 1531 μέχρι το 1610.

- Το πιο πολύ ασήμι έφτασε στην Ισπανία την περίοδο:
  - 1601–1610
  - 1581–1590
  - 1571–1580
  - 1591–1600
- Το ασήμι που έφτασε στην Ισπανία από την Αμερική από το 1541 μέχρι το 1550:
  - Ήταν σχεδόν τρεις φορές περισσότερο από τα προηγούμενα δέκα χρόνια.
  - Ήταν το ίδιο με την προηγούμενη δεκαετία.
  - Ήταν σχεδόν δύο φορές περισσότερο από τα προηγούμενα δέκα χρόνια.
  - Ήταν το ίδιο με την προηγούμενη δεκαετία.
- Το ασήμι που έφτασε στην Ισπανία από την Αμερική από το 1561 μέχρι το 1570:
  - Ήταν το ίδιο με την προηγούμενη δεκαετία.
  - Ήταν σχεδόν τρεις φορές περισσότερο από τα προηγούμενα δέκα χρόνια.
  - Ήταν το ίδιο με την προηγούμενη δεκαετία.
  - Ήταν σχεδόν δύο φορές περισσότερο από τα προηγούμενα δέκα χρόνια.
- Πόσοι περισσότεροι τόνοι ασήμι ήρθαν στην Ισπανία την περίοδο 1571–1580 σε σχέση με την περίοδο 1561–1570;
  - 275,7
  - 175,7
  - 165,7
  - 245,7

14 Ο παρακάτω πίνακας μας δείχνει πόσοι τόνοι χρυσού ήρθαν από την Αμερική στην Ισπανία, από το 1503 μέχρι το 1610. Ποιο από τα διαγράμματα συμφωνεί με τον πίνακα;

Έτη	Χρυσός (σε τόνους)
1503-1510	4,9
1511-1520	9,1
1521-1530	4,8
1531-1540	14,4
1541-1550	24,9
1551-1560	42,6
1561-1570	11,5
1571-1580	9,4
1581-1590	12,1
1591-1600	19,4
1601-1610	11,7

